

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY:N JÄSENLEHTI

Aikukoti

17 | 2025

**SUOMALAIS-UGRILAINEN
KULTTUURIPÄÄKAUPUNKI
NARVA**

**LUE NETFLIXIN
VARKAUS-ELOKUVAN
ARVOSTELU!**

**TUTKIJA
ULDIS BALODIS
JA KADONNEET
ITÄMERENSUOMALAISET
KIELET**

VIRON KANSALLISMUSEO PERUSNÄYTTELY "URALIN KAIKU"

"Uralin kaiku" keskittyy suomalais-ugrilaisten kansojen perinteisen asuin ympäristön, käyttöesineiden ja erityisen maailmankuvan tulkitsemiseen naisen ja miehen vastakkaisten mutta samalla myös harmonisten näkökulmien kautta.

Näyttelyssä voi tutustua noin kymmenen kymmeneen ERMin esinekokoelmasta, syventyä selityksiin, tutkia erilaisia kartoja, pelata pelejä, nauttia suomalais-ugrilaisten kansojen tarinoiden perustuvista animaatioista ja katsoa videopätkiä näiden kansojen nykyelämästä.

Tarjoamme näyttelyyn myös opetus- ja elämysohjelmia. Ota meihin yhteyttä!

EESTI RAHVA
MUUSEUM
Estonian National Museum

Viron kansallismuseo sijaitsee Tartossa, Virossa, ja on avoinna tiistaista sunnuntaihin klo 10–18.

Lisätietoja: www.erm.ee

ISSN 1457-6597 (painettu)
ISSN 2954-3134 (verkkojulkaisu)

JULKAISIJA:
Sukukansojen ystävät ry
Sähköposti:
sukukansojenystavatry@gmail.com

HALLITUS 2024:
Puheenjohtaja
ALEKSI PALOKANGAS
Varapuheenjohtaja
FELIX MÄKELÄ
Taloudenhoitaja
NIKO PARTANEN
Sihteeri
IIVO KALIJÄRVI
Muut hallituksen jäsenet
ESA-JUSSI SALMINEN
JOHANNES VÄISÄNEN
Varajäsenet:
MARIANN BERNHARDT
ALEXANDRA KELLNER
TUOMAS KOUKKARI
MARIJA LAUNONEN

Voit liittyä jäseneksi maksamalla vuosimaksun
12 euroa yhdistyksemme tilille
FI03 4055 1020 1746 23.
Muista kirjoittaa viestikenttään sähköposti-
osoitteesi ja postiosoitteesi, jotta jäsenkirje
ja -lehti päätyvät oikeaan osoitteeseen!

Yhteisjäsenyys on 20 euroa vuodessa.
Henkilöjäsenen ainsijäsenyys on 100 euroa.

Tämän lehden irtonumerohinta on 14 euroa.

ALKUKODIN TYÖRYHMÄ:
Päätoimittaja ESA-JUSSI SALMINEN,
ejsalminen@gmail.com
Toimitussihteeri: FELIX MÄKELÄ
Toimitusryhmä:
ALEKSI PALOKANGAS
JOHANNES VÄISÄNEN
JOONAS MARISTO
MARIANN BERNHARDT
NIKO PARTANEN

Taitto: JARI MATTILA

MEDIATIEDOT:
1. painos, 2025, 325 kpl
Lehden koko on B5.
Ilmoituskoot ja -hinnat
1/1 176 x 250 + 3 mm bleed
1/2 vaakaa 141 x 104 mm

Aineisto toimitettava valmiina .PDF-, .PNG-
tai .TIFF-tiedostona. Resoluutio on 300 dpi.

Etukannen sisäpuoli 115 euroa,
puoli sivua 65 euroa
Takakansi 120 euroa, puoli sivua 70 euroa
Takakannen sisäpuoli 100 euroa,
puoli sivua 60 euroa
Sisäsivut 70 euroa, puoli sivua 40 euroa
Pienemmät ilmoituskoot ovat 30 euroa.

Jälleenmyynti: Rosebud Sivullinen, Helsinki
ja Juminkeko, Kuhmo

Tilaa irtonumeroita, myös vanhoja numeroita,
lähettämällä meille sähköpostia osoitteeseen
sukukansojenystavatry@gmail.com.

ALKUKOTI numero 17 (2025)

- 4 Pääkirjoitus: KUOLLEET ON TAPANA HAUDATA.
Esa-Jussi Salminen
- 6 Puheenjohtajan tervehdys:
MITÄ ONKAA SUKUKANSATYÖ?
Aleksi Palokangas
- 10 NARVA ON SUOMALAIS-UGRILAINEN KULTTUURIPÄÄKAUPUNKI
VUONNA 2025 **Aleksi Palokangas**
- 15 SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT VAPAIEN KANSOJEN LIITON KONGRESSISSA
Aleksi Palokangas ja Patrick O'Rourke
- 20 KIELITIEEILIJÄ ULDIS BALODIS LUTSIN KIELIMUODON KINTEREILLÄ
Aleksi Palokangas
- 29 KÄTKETTY LINNAHALL **Ronja Lauronen**
- 36 KUUSSALUSS RANNAKIELI RÄÄKIJIL VIERAKS **Santeri Juntila**
- 40 PIKSELEITÄ JA POROJA: SKÁBMA **Johannes Väisänen**
- 46 ARKTISEN SUKUKIELEMME ETYMOLOGIAA:
UUSI VÄITÖSKIRJA NGANASANIN KIELESTÄ **Sampsa Holopainen**
- 52 Elokuva-arvostelu: VARKAUS EI VIENYT SHOW'TA -
SE KOMPASTUI PARRASVALOISSA **Ture Laiti**
- 54 Kirja-arvostelu: MUINAISTA JA MODERNIA LIIVIÄ RUNOUDEN MUODOSSA
Janis Mednis (Jön Medn)
- 56 Kirja-arvostelu: KIELI, JOKA EI KOSKAAN KUOLLUT **Ruska Haavisto**
- 58 Kirja-arvostelu: TAIGA - VÄHEMMISTÖKIELISIÄ SARJAKUVIA
VENÄJÄN VIRANOMAISTEN KATVEESSA
Felix Mäkelä
- 60 Kirja-arvostelu: VALKOINEN, VALOISA, SIIVEKÄS, MAHTAVA,
HYVÄ HERRA MINUN JUMALANI
Nikolai Anisimov

ALKUKOTI oli Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan lakkautetun Sukukansavaliokunnan perinteinen lehti, jonka julkaisu-oikeudet HYY on luovuttanut Sukukansojen ystävät ry:lle. Vuodesta 2023 lähtien Alkukoti on ollut Sukukansojen ystävät ry:n jäsenlehti. Vanhat lehdet eli numerot 1-15 ovat nyt luettavissa yhdistyksen kotisivuilla.

Olemme Kulttuuri-,
mielipide- ja tiedelehtien liitto
Kultti ry:n jäsen.

KANSI: Kielentutkija Uldis Balodis kotikulmiensa liepeillä, aavikolla
lähellä Phoenixin kaupunkia Arizonan osavaltiossa Yhdysvalloissa.
Kuva: Caleb Roehrig.

Suomen suvun säätiö on tukenut tämän numeron julkaisua 6 500 eurolla.

KUOLLEET ON TAPANA HAUDATA

TÄMÄN lehden mennessä taittoon tulee kuluneeksi jo kolme vuotta siitä, kun Venäjä aloitti suurhyökkäyksensä Ukrainaan Viron itsenäisyyspäivänä. Valitettavasti tuolloiset ennustukseni loppumattomasta sodasta osoittautuivat oikeiksi. Siksi en enää ennusta, mutta luonnehdin nykytilannetta.

Meillä suomalais-ugrilaisilla kansoilla on oikeus järjestäytyä ja tavata toisiamme, vaikka Venäjän valtio yrittää tämän estää. Suomalais-ugrilaisten kansojen konsultatiokomitea, jonka päätehtävä on ollut huolehtia suomalais-ugrilaisten kansojen maailmankongressin järjestämisestä säännöllisin väliajoin, on ollut jäissä kolme vuotta, eikä se voi järjestää maailmankongresseja, eikä tehdä mitään niin kauan kuin Venäjän hyökkäyssota jatkuu. Tuskin edes sodan loppuminen mahdollistaisi korkean tason suhteiden palauttamisen mihinkään Venäjän valtiovallasta vähääkään riippuvaiseen tahoon. Olemme tilanteessa, jossa niin konsultatiokomitea kuin maailmankongressikin ovat käytännössä kuolleet. Yleensä kuolleet on tapana haudata, ja niin tulisi nytkin tehdä ja antaa tilaa uusille rakenteille, jotka eivät ole riippuvaisia Venäjän valtiovallasta.

On hyvin ilahduttavaa, että Ukrainassa elävät Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen edustajat suunnittelevat omaa suomalais-ugrilaisten kansojen kongressiaan täksi vuodeksi. Tämä on erittäin kannatettava ajatus. Toivottavasti tästä kehkeytyy jotain suurempaa kuin näyttämöltä poistuneen konsultatiokomitean koordinoimat kansallispukunäytökset, jotka eivät kaikessa kauneudessaan yhteistyötä ajaneet. Kohdattamme siis vapaasti aidon kansainvälisen yhteistyön merkeissä.

Samoin suomalais-ugrilaiset kirjallisuuskongressit olisi käynnistettävä uudestaan viipymättä ja aiempaa terveemmältä pohjalta. Jos se vaatii Suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuuksien liiton AFUL:n syrjäyttämistä, niin se on tehtävä. Nimittäin myös tämä liitto on halvaantunut sodan vuoksi. Uuteen liittoon täytyy valita ihmisiä, jotka eivät ole Venäjän käskettävissä. Suomalais-ugrilaisilla kirjailijoilla, kirjallisuudentutkijoilla ja kääntäjillä on oikeus tavata kaikissa olosuhteissa siinä missä kansalaisjärjestöilläkin. Suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallista kulttuuria ei saa uhrata sodan alttarille!

Yksi käytännöllinen esimerkki siitä, miten tilanteeseen voi sopeutua ja silti jatkaa arvokasta työtä, on Viron suomalais-ugrilaisten palkintojen myöntämiskäytännön muuttuminen. Viron sukukansaohjelman kirjallisuuspalkinnon saivat vuonna 2024 **Arvo Survo** ja allekirjoittanut. Alunperin palkintoa on jaettu sukukansojen edustajille, jotka ovat kotoisin Venäjältä. Viime vuosina palkintoa on alettu sattuneesta syystä jakaa virolaisille alan toimijoille ja nyt jopa meille suomalaisille. Arvo Survo sai palkinnon Inkerin kansojen pienoiseepoksista, ja minä sain sen udmurttilaisten novellien suomennoskokoelmastani. Tietysti voisi kuvitella, että ennen kaikkea Suomessa tai Udmurtiassa olisi kykyä huomioida teokseni, mutta Suomessa ei yksinkertaisesti ole Viron tapaan suomalais-ugrilaista palkintoja, eikä Udmurtiassa, eikä koko Venäjällä ole mitään tahoja, joka voisi edistää udmurttilaisen kulttuurin tai minkään muunkaan sukukansamme kulttuurivienttiä. Tällaisten asiaintilojen sopii järkyttää kulttuuri-ihmisiä niin Suomessa kuin Venäjälläkin.

Virosta kantautuu muutenkin kaikkea suo-

malais-ugrilaisesti kiinnostavaa. Narva on tämän vuoden suomalais-ugrilainen kulttuurikaupunki, mistä voi lukea lisää tästäkin lehdestä. Jälleen kerran arvonimi on virolaisella paikkakunnalla. Viron kulttuurikapitaalın esseekilpailussa sai juuri toisen sijan **Valdur Mikitan** teos, joka tutkailee suomalais-ugrilaisuutta oivaltavasti ja näkee Viron olevan nyt neljännen suomalais-ugrilaisen heräämisenä kynnyksellä.

Tänä vuonna suomalais-ugrilaisten kielten ja kansojen tutkijat kokoontuvat kaikesta huolimatta jo toisen kerran sodan aikaiseen fenougristikongressiin: sekin on Virossa, Tartossa elokuussa. Edellinen oli vuonna 2022 Wienissä. Tämä kongressi on hyvä esimerkki siitä, kuinka yhteistyö onnistuu tässäkin tilanteessa. Venäjän kansalaisilla on oikeus osallistua, mutta he eivät voi edustaa sikäläisiä organisaatioita. Heidän osallistumisensa on mielestäni varsin toivottavaa. Kongressiin osallistuva Venäjän kansalainen osoittaa, että hän toimii itsenäisesti ja Venäjän politiikan ulkopuolella.

Kaikenlaista kiintoisaa tapahtuu sukukansojen parissa muuallakin. Unkarin pääministeri seikkailee näyttävästi kansainvälisillä areenoilla ja vaatii sokeasti rauhaa eli käytännössä Ukrainaa antautumaan. Häntä ylistävät useat Venäjän sotapropagandan uhreiksi joutuneet sukukansojemme edustajat, koska edellä mainittu pääministeri ”ei hauku”. Suomea ja Viroa he pitävät sen sijaan Amerikan puudeleina. Muutamalla toisin ajattelevalla sukukansojemme edustajalla on oikeitakin ongelmia: Ersänmaalla ja Marinmaalla on juuri haastettu oikeuteen ansioituneita ja tunnettuja kulttuuri-ihmisiä. Pyrin seuraamaan näidenkin asioiden etenemistä.

Tapahtuupa Suomessakin merkittäviä asioita: Juuri tänään eli 20. helmikuuta on julkaistu erillisselvitys saamelaisesineiden kotiinpaluun eli repatriation merkityksestä ja mahdollisuuksista saamelaisyhteisölle. Kyse on siitä, että ulkopuolisten tutkijoiden, matkailijoiden ja pappien historian saatossa keräämät ja muualle museoihin saattamat esineet palautetaan sille yhteisölle, jolle ne ovat alunperin kuuluneet.

Muutokset ovat siis mahdollisia. Muistellaamme vaikka sitä, kuinka vähän tiesimme ja puhuimme Ukrainasta, ukrainalaisista tai ukrainan kielestä ennen sotaa ja kuinka paljon tiedämme nykyään. Nyt monet ennen venäjänkieliset ukrainalaiset ovat vaihtaneet kielensä ukrainaankin ja kieltä on alettu opiskella Suomessakin paljon aikaisempaa enemmän. Meidän olisi syytä puolustaa yhtä innokkaasti sukukansojamme, joita Venäjän valtio tuhoaa alueellaan.

ESA-JUSSI SALMINEN
Päätoimittaja

MITÄ ONKAAN SUKUKANSATYÖ?

KUN joku kysyy, mitä Sukukansojen ystävät oikeastaan tekee, vastaan, että levitimme tietoa sukukansoista ja solmimme suhteita suomalais-ten ja sukukansojemme välille. Mutta mitä sukukansatyö käytännössä tarkoittaa, mitä tavoittelemme ja miten sukukansatyön voisi nähdä pitkällä aikavälillä? Voisi oikeastaan todeta, että maailman ainoan suomalais-ugrilaisia kansoja käsittelevän yleisaikakauslehden julkaiseminen, monenmoisten tapahtumien järjestäminen ja jatkuva suomalais-ugrilaisista aiheista tiedottaminen ovat pysähdyspaikkoja. Niiltä kyytiimme nousee koko yhteiskunnan läpileikkaus professoreista remonttimiehiin ja taiteilijoista raitiovaunukuljettajiin - ulkomaisia jäseniämme unohtamatta. Kasvava jäsenmäärämme on kenties oleellinen osa toimintaamme, yksinkertaisesti siksi, että siten meidät ja yhteiskunnalliset tavoitteemme huomataan. Siksi on taas aika kiittää teitä, lukijoitamme.

Eräs pitkäaikaisimmista tavoitteistamme on kansainvälisen sukukansapäivän saattaminen liputuspäiväksi. Virossa ja Unkarissa loka-kuun kolmas lauantai on ollut jo useita vuosia vakiintunut liputuspäivä ja eritoten Virossa presidentilliset tervehdykset vastaanottava riemun päivä. Liputuspäivää käsiteltiin jopa eduskunnassamme vuonna 2013, mutta silloinen kulttuuriministeri väisti kysymyksen toteamalla, että asia kuuluu sisäministeriölle ja että liputus ei toisi näkyvyyttä sukukansoille. Me olemme näkyvyydestä täysin päinvastaisella kannalla ja samalla ajamme kulttuurillista muutosta: on suotavaa, että sukukansapäivä on Suomessa koko kansan iloinen, mutta arvokas juhla, kuten Leijonien kultajuhlat vuonna 1995 tai Suomen itsenäisyyspäivän vieto takavuosina.

Juhlan rinnalle tarvitaan myös arkea. Karjalasta on viimein saatava virallinen kotoperäinen vähemmistökieli ja Yleisradion karjalankielinen uutiskatsaus pitää muuttaa ensin päivittäiseksi uutislähettykseksi, sitten uutistoimitukseksi. Eräs suurimmista vähemmistöistämme eli suomenvirolaiset ansaitsevat myös alueuutiset televisioon eri maakuntien rinnalle. Viihdeohjelmia Yle tarjoaa turhan paljon ja niiden tilalle voisi kernaasti nostaa asiaohjelmia Virostä, kuten dokumenttiohjelmia, tiedettä ja taidetta. Unkarin hallinto ja politiikka ansaitsevat arvostelunsa, mutta mediankin on syytä muistaa, että suomalaisten ja unkarilaisten kielelliset ja kulttuurilli-

set yhteydet eivät ole pyyhkäistävissä pois.

Vaatimuksia virkamiesten kielitaidosta voitaisiin monipuolistaa ja eri saamelaiskielten käyttöä peruskouluissa ja lukioissa laajentaa niin, että saamelaiskielten äidinkielen ylioppilaskoe vastaisi suomen tai ruotsin äidinkielen koetta. Myös viro ja unkari on syytä ottaa mukaan ylioppilaskirjoituksissa kirjoitettavien vieraiden kielten joukkoon. Niiden opiskelemiseen luki-ossa voitaisiin kannustaa luomalla peruskouluun uusi oppiaine kokonaisviikkotunteja lisäämättä. Oppiaine rakennettaisiin tiettyjä historian, käsityön, liikunnan, kotitalouden, uskonnon, maantiedon, musiikin ja äidinkielen oppitunteja yhdistellen. Tämä suomalais-ugrilaisuutta käsittelevä oppiaine olisi siis osin samankaltainen oppiaine kuin kansalaistaito, jota opetettiin noin tunti viikossa kouluissamme vuoteen 2000 asti. Pian lähes jokainen peruskoulun käynyt suomalainen osaisi tervehtiä, esitellä itsensä ja kiittää joko viroksi tai unkariksi sekä yhdellä suomalais-ugrilaisella vähemmistökielellä.

Ihannemaailmassa Suomeen paluumuuttaneille perustettaisiin suurhanke Inkerin suomalaismurteiden elvyttämiseksi. Suomella olisi myös oma kotouttamis- ja apurahajärjestelmä Venäjältä paenneiden ja sen hallintoa ja sotaa vastustavien suomalais-ugrilaisten opiskelijoiden, kirjailijoiden, tutkijoiden, taiteilijoiden, toimittajien ja yhteiskunnallisten vaikuttajien tukemiseksi.

Esimerkkejä voisi keksiä yhden lehden verran, mutta niiden taustalla on yksi pohjimmallinen kysymys, joka ansaitsee tulla kiinteästi nostetuksi esimerkiksi talous-, ympäristö- ja luonto-arvojen rinnalle: mitä kulloinenkin poliittinen ja yhteiskunnallinen päätös tarkoittaa ennen kaikkea sukukansojemme mutta myös oman suomalais-ugrilaisen identiteettimme kannalta?

ALEKSI PALOKANGAS

Puheenjohtaja
Sukukansojen ystävät ry

VIRON KANSALLISMUSEON KOULUTUSKESKUKSEN TARJONTAA

VALOKUVA: BERTA JÄNES.

VIRON KANSALLISMUSEO eli EESTI RAHVAA MUUSEUM tarjoaa suomalais-ugrilaisten kansojen Uurali kaja ('Uralin kaisu') -perusnäyttelyssään monipuolista ohjelmaa, joka kertoo eri-ikäisille vierailijoille suomalais-ugrilaisten elosta, perinteistä ja kielellisestä erityisyydestä. Ohjelmat vievät vierailijat lähelle kulttuurillisesti rikkaita suomalais-ugrilaisia alkuperäiskansoja, joilla ei ole omaa valtiota. Vierailijain on mahdollista kokea ja oppia näiden kansojen esivanhempien perinteitä. Tar-

joamme niin elämys- kuin opetuk-
sellistakin ohjelmaa kaikenikäisille.

Komien ruokakulttuurile pyhitetty Kuidas päike laulale saada ('Kuinka saada aurinko ruokapöytään') -ohjelmassa tutustutaan perinteisiin ruoanvalmistuksen konsteihin ja komilaiseen vieraanvaraisuuteen, valmistetaan piirakoita eli šangoja sekä maistellaan niitä kansanmusiikin saattelemana. Lisäksi tutustutaan komilaisen talon suureen uuniin ja interaktiiviseen ruokapöytään, joka antaa elävän kuvan siitä, kuinka ruoka-

kulttuuri peilaa komilaista elämäntapaa. Elämysohjelma Uurali kaja – kannel käes, laul südames ('Uuralin kaiku – kannel kädessä, laulu sydämessä') tarjoaa myös upean katsauksen kaikkiin suomalais-ugrilaisiin kansoihin. Kutsumme teidät retkelle, joka on täynnä lauluja, tansseja ja riemukkaita kohtaamisia. Laulamme luonnosta, palautamme mieliin kansanviisauksia sekä kokeilemme yllämme kansan- ja kansallispukuja.

Ensimmäistä luokkaa käyville
koululaisille tarkoitetussa Kaitse

VALOKUVA: BERTA JÄNES.

ja kaunista! -työpajassa kutsumme lapsia tutkimaan perinnekuvioiden maagista maailmaa ja oppimaan, kuinka merkit ja kuviot olivat ennen niin koris- tautumisen kuin kaitselmuksen- kin symboleita. Näyttelyyn tutus- tumisen jälkeen jokainen osallis- tuja saa hahmotella itselleen lasi- maalauksen, mikä tuo oppitun- nille luovan ja käytännönläheisen ulottuvuuden.

Avastusretk keelesugulaste juurde ('Löytöretki kielisukulais- ten juureen') -ohjelma avaa kie- listä ja kulttuurista kiinnostu- neille jännittävän katsauksen suo- malais-ugrilaisten kansojen elä- mäntapoihin ja arvoihin. Näytte-

lyvierailuun kuuluvat lisäksi käy- tännölliset tehtävät, jotka autta- vat sisäistämään uutta tietoa ja tekemään rinnastuksia virolai- seen kansankulttuuriin. Samanlai- nen syvälinen lähestymistapa on myös Soome-ugri keeled ja mee- led ('Suomalais-ugrilaiset kielet ja mielet') -ohjelmassa, jossa ryh- mätöiden ja kielianalyysien avulla tutustutaan suomalais-ugrilaisten kansojen kielten sukupuuhun ja kansojen uskomuksiin.

Käsitöiden ja kansantaiteen ihailijoille suunnattu Ilus vaev ('Kaunis vaiva') -työpajassa sukel- letaan perinteisten kuviointien ja merkkien maailmaan. Ohjelman puitteissa analysoidaan perinteis-

ten käsityökuviointien merkityk- siä ja niiden käyttöä kansan- ja kansallispuvuissa sekä tehdään samalla niistä innoitusta ammen- taen perinteinen kauluri. Työpa- jassa yhdistellään käsityötaitoja historiaan nojautuviin taustatie- toihin.

Opinto- ja elämysohjelmat tar- joavat mahdollisuuden tutus- tua uralilaisten kansojen jännit- täviin perinteisiin interaktiivisella ja elämyksellisellä tavalla. Kai- kenikäisille ryhmille on mahdol- lista varata myös kierros museon näyttelyihin. Museo on opetus- keskus, jossa yhdistyvät histo- ria, kulttuuri ja käytännönlähei- nen luovuus.

Lisätietojen saamiseksi ottakaa yhteyttä Viron kansallismuseon koulutuskeskukseen,
hariduskeskus@erm.ee

tai tutustukaa kotisivuihimme osoitteessa

<https://www.erm.ee/et/haridus/muuseumitunnid/soome-ugri-pusinaitus>.

Lyö löyly, lähetä lämmin

Yleinen sauna, saunahoidot &
saunottajakoulutus

SIIPONJOEN
PERINNESAUNA

Hindsbyntie 124, Sipoo
SAUNOTUS.FI
SAUNAKOULUTUS.FI

MAINOSTA SEURAAVASSA ALKUKODISSA!

Etukannen sisäpuoli 115 euroa,
puoli sivua 65 euroa
Takakansi 120 euroa,
puoli sivua 70 euroa
Takakannen sisäpuoli 100 euroa,
puoli sivua 60 euroa
Sisäsivut 70 euroa,
puoli sivua 40 euroa
Pienemmät ilmoituskoot ovat 30 euroa.

- Lehden koko on B5.
- Ilmoituskoot ja -hinnat
- 1/1 176 x 250 + 3 mm bleed
- 1/2 vaaka 141 x 104 mm
- Aineisto on toimitettava valmiina
- PDF-, PNG- tai TIFF-tiedostona.
- Resoluutio on 300 dpi.

Lähetä mainoksesi meille sähköpostitse osoitteeseen
sukukansojenystavatri@gmail.com

Ingeri maja järjestää lapsille työpajoja. Kuva: Aleksandr Sokolov.

Narva on suomalais-ugrilainen kulttuuripääkaupunki vuonna 2025

Sukukansojen ystävät ja URALIC Keskus järjestivät kesäkuussa 2024 yleisölle avoimen suomalais-ugrilaisen kulttuuripääkaupunkien 10-vuotisjuhlaseminaarin Kuhmossa, joka oli vuoden 2023 kulttuuripääkaupunki. Lisäksi seminaarissa vuoden 2025 arvonimestä kisasivat Narva Virossa ja Nižyn Ukrainasta. *Alkukoti* kysyi Narvan hankkeen vastaavalta **Ekaterina Kuznetsovalta**, millainen taival tämä oli Narvalle ja miltä voittajakaupungin tulevaisuus näyttää.

Suomalais-ugrilaisen kulttuuripääkaupunkien juhlaseminaarimme järjestettiin upeassa ja etnofuturistisessa Kalevala-keskus Juminkeossa. Seminaarin paneelikeskusteluissa käsiteltiin kulttuuripääkaupunkien historiaa, mutta myös tulevaisuutta. Voittonsa myötä myös Narvasta on tullut osa pääkaupunkien helminauhaa, kun pääkaupungin arvonimi saadaan jo kolmannen kerran Viroon. Voiton taustalla on kuitenkin arvokas ja pitkäjänteinen työ, jota hankkeesta vastaava Ekaterina Kuznetsova on tehnyt Narvassa sijaitsevassa Ingerimaja -keskuksessa.

Kuva: Alesja Proskurina.

TEKSTI: ALEKSI PALOKANGAS

”Ingeri maja (’Inkerin talo’) on suomalais-ugrilainen kulttuurikeskus, jonka tehtävänä on tutkia, esitellä ja kansantajuistaa Itä-Virumaan, Inkerin ja sen asukkaiden eli vatjalaisten, inkerikkojen ja Inkerin suomalaisten sekä heihin kytkeytyvien suomalais-ugrilaisien kansojen historiaa ja kulttuuria”, taustoittaa vuonna 2022 avatun Ingeri majan johtaja Ekaterina Kuznetsova.

Ingeri maja ja kulttuuripääkaupunkivuoden valmistelut

Majan keskeinen ajatus on toimia tilana ikään ja taustaan katsomatta kaikenlaisille ihmisille, jotka ovat kiinnostuneita suomalais-ugrilaisista asioista: ”Paikan päällä vieraillakseen ei tietenkään tarvitse itse olla suomalais-ugrilainen. Haluamme tarjota kaikille mahdollisuuden oppia jotain Itä-Virumaan maakunnasta ja sen historiasta”.

Jossain vaiheessa majassa sitten virisi ajatus, että keskus voisi ottaa vastuun Narvan hakemuksesta kulttuuripääkaupungin arvonimen voittamiseksi. Hakemuksessa Narva perusteli tekemäänsä työtä ja sen näkökulmaa uskottavasti: ”Hakemusta tehdessämme toimimme esille,

että haluamme keskustellen johdattaa suomalais-ugrilaista liikettä ottamaan seuraavia askeleitaan tässä nykypäivän tilanteessa. Haluamme tuki järjestää myös kulttuuritapahtumia Narvassa ja kaikkialla Itä-Virumaan alueella, mutta myös ison tilaisuuden, jossa samanmieliset ja eri mielipiteitä edustavat suomalais-ugrilaiset toimijat löytäisivät mahdollisuuksia työskennellä yhdessä tulevaisuudessa. On lisästä, että oli erittäin mielenkiintoista tavata kilpakumppanimme Nižynin kaupungin edustajat ja kuulla heidän näkemyksiään suomalais-ugrilaisen liikkeen tulevaisuudesta. Odotamme, että voimme tehdä yhteistyötä tulevaisuudessa”.

”Tulevaisuudessa odottavat myös arkiset asiat, sillä haluamme remontoida toimitilamme, mahdollisimman tarkoin talon historiaa kunnioittaen. Samalla taloa on tietenkin tarkoitus korjata niin, että se palvelee tarkoitustaan kulttuurikeskuksena, jossa voi järjestää työpaikkoja, näyttelyitä, konferensseja ja kaikkea sellaista”, lisää Ekaterina pohtiessamme tulevaa.

Tätä kirjoitettaessa arvonimen voittamisesta on kulunut hieman yli puolitoista kuukautta ja syyskesän yöt ovat jo selvästi pidentymään päin. Kulttuuripääkaupunkivuoden

Ekaterina Kuznetsova vetämässä työpajaa. Kuva: Jelizaveta Gross.

valmistelut ovat kuitenkin jo käynnissä: ”Tällä hetkellä käymme keskusteluita Narvassa ja Itä-Virumaalla hankkeesta kiinnostuneiden yksittäisten henkilöiden ja organisaatioiden kanssa. Puimme sitä, millainen osa heillä voisi olla vuoden aikana, joten työ on ilman muuta yhteisöllistä, eikä vain Ingeri majan hanke. Lisäksi haluamme näyttää, että Narvalla on vahva ja ainutkertainen suomalais-ugrilainen tausta. Tähdomme tuoda esiin, että itse asiassa monilla paikallisilla venäjänkielisillä on äidinkielestään huolimatta suomalais-ugrilaiset juuret. Tällaisia juurensa löytäneitä ihmisiä on Narvassa ja juurien etsimiseen innostaminen on yksi pääkaupunkivuoden tavoitteistamme”.

Ekaterina kertoo myös omasta taustastaan: ”Olen itse vatjalainen, ja isäni perhe on kotoisin vanhasta Kattilan vatjalaiskylästä Inkeristä”. Linnuntietä Narvasta on vain 40 kilometriä Kattilaan, joka kuuluu Kingisepän eli Jaaman piiriin ja siten Leningradin alueeseen Venäjällä. ”Isoäitini - etunimeltään myös Ekaterina - puhui vain vatjaa, ja muistan kuulleen myös suomea lapsuudessani. Vuodesta 2000 alkaen olen tosissani alkanut tutkiskella ja kansantajuistaa vatjalaiskulttuuria ja -historiaa sekä vat-

jan kieltä. Autoin myös vatjalaisaktivisti **Tatjana Jefimovaa** uuden vatjalaismuseon perustamisen kanssa”, Maaväci-yhtyeessäkin musi-soiva Ekaterina kertoo.

Työtä vatjalaisen kulttuurin eteen

Ne, jotka ovat lukeeneet *Alkukotia* jo vuosituhannen alussa, vuonna 2001, saattavatkin muistaa venäläisen Jefimovan, joka oli avioitunut vatjalaisen miehen kanssa, ja jotka yhdessä vaalivat vatjalaiskulttuuria vatjalaismuseossa Luutsan kylässä, Inkerissä, vain noin 30 kilometriä Narvasta pohjoiseen Venäjän puolella. Vuonna 2001 museo tuhottiin polttopulloiskulla.

Jefimovit saivat vakuutusten tuella pystytyksi uuden talon, mutta parin vuoden sisällä sekin poltettiin. Sen jälkeen Jefimovit eivät enää suunnitelleet uutta museorakennusta, vaan sen sijaan Internetiin perustettiin virtuaalimuseo. Jefimovit olivat tästä kaikesta niin järkyttyneitä, että lopulta he muuttivat pois paikakunnalta. Tuolloinen Suomen sukukansajärjestöjen liitto ry (Susu) eli vuonna 2004 nimekseen ottanut Sukukansojen ystävät keräsi vuonna 2001 varoja museon jälleenrakentami-

Kuva: Jekaterina Jermolajeva.

seen.

Kuznetsova jatkaa: ”Järjestimme myös vatjalaisfestivaalin ja vuonna 2005 perustimme Vatjalaisten kulttuuriyhdistyksen. Yhdistyksen perustamisella oli määrä suojella alueen vatjalaiskyliä, kun Ust-Lugan eli Laukaansuun sataman rakennushanke käynnistyi Inkerissä. Olen myös auttanut toista vatjalaisaktivistia **Marina Iljinää** kolmannen Luutsan kylän museon kanssa. Teimme myös vatjalaissanomalehteä ja julkaisimme vatjalaisia lastenkirjoja.”

Keskustelu kääntyykin lapsiin ja siihen, mitä Ingeri maja tarjoaa heille. Ekaterina tarjoilee pöytään monenlaista toimintaa: ”Meillä on kaikenikäisille lapsille monenlaisia työpajoja. Teemme myös yhteistyötä Narvan koulujen ja kesäleirien kanssa. Niiden päälle tulevat vielä erilaiset kaupunkifestivaalit, joihin otamme osaa työpajoinemme ja erilaisiin aiheisiin liittyvin kaupunkikierroksin.”

Inkerin kielten tila

Lapset ovat tulevaisuus, eritoten kielten säilyttämisen kannalta, joten keskustelemme seuraavaksi kielistä. Taustaksi todettakoon, että edellisessä, toukokuussa 2024 julkaistussa, *Alkukodissa* päätoimittaja **Esa-Jussi Salminen** kirjoitti Venäjän uusimmasta, vuoden 2021 väestönlaskennasta. Laskennan mukaan perinteisesti Inkerissä puhutulla vatjalla oli 39 puhujaa, joista 16 oli äidinkieliä puhujia. Inkerissä myös puhutun inkeröisen osalta vastaukset olivat 70 ja 66. Vatjalaisia oli yhteensä 99, inkerikkoja 210. Venäjän suomalaisia laskennassa oli 7 778, joista Inkerin suomalaisia vain 571. Tosin 2010- ja 2020-luvun taitteen arviot esittävät inkeriläisten väkiluvuksi Venäjällä jopa 19 000 henkeä. Uuden väestönlaskennan mukaan suomea taitaa Venäjällä 14 075 puhujaa.

Sen sijaan Virossa, jossa myös väestön etnisyys tilastoidaan, inkeriläisiä on arviolta noin 7 500, inkerikkoja vuoden 2011 väestönlaskennan mukaan 56 ja vatjalaisia vain neljä. Vatjalaisten pieni määrä herättää ainakin toimitajassa pienen epäilyksen, sillä Viron virallisen väestönlaskennan mukaan inkeriläistenkin määrä tuntuu sangen pieneltä: se on vain 369 henkeä, kun arviot sanovat 7 500.

Ekaterina näkee itse kielitilanteen näin: ”Kielten tulevaisuus riippuu siitä, millaiseksi Venäjän kulttuuri-ilmapiiri muotoutuu. Jos maassa on tulevaisuudessa demokratia, voi olla

mahdollista auttaa näitä huonossa jamassa olevia kieliä. Lisättäköön, että on aika kummallista, että jopa vatjaksi ja inkeroiseksi on lastenkirjoja, mutta paljon suuremmalla väestöryhmällä inkerinsuomalaisilla näitä ei ole”.

Ingeri majassa tapahtumien kieli on yleensä venäjä, viro tai englanti. Suomea, inkeröistä tai vatjaa käytetään näitä harvemmin, mutta niitä voi kuulla eritoten Inkeriä koskevissa tapahtumissa. Kielet vaihtelevat siis teeman mukaan, ja esimerkiksi vuonna 2024 järjestetyssä marilais-tapahtumissa puhuttiin maria.

Monella narvalaisella on kuitenkin itämerensuomalaiset juuret ja virolaisella vatjalaiset. Esimerkiksi tunnettu virolainen jazz-muusikko **Lembit Saarsalu** on isänsä puolelta vatjalainen. Ekaterina kertoo, että runonlaulaja **Darja Lehti** on niin ikään vatjalainen ja Narvan arkkitehti- ja suunnitteluviraston kaupungintaiteilija **Denis Girenko** on äitinsä puolelta inkerikko.

Upea vuosi edessä

Inkeriläisillä on kuitenkin kulttuuriautonomia Virossa ja monia omia yhdistyksiä. Tekeekö sitten Ingeri maja niiden tai Suomessa toimivien inkeriläisyhdistysten kuten Suomen Inkeriliiton tai Nouse Inkerin kanssa yhteistyötä, entäpä muiden sukukansayhdistysten? ”Meillä on tietenkin yhteistyökumppaneita, Virossa Fenno-Ugria ja Uralic keskus, joiden lisäksi teemme yhteistyötä Jõhvin ja Narva-Jõesuun inkerinsuomalaisten organisaatioiden kanssa. Etsimme kuitenkin alati lisää yhteistyöseuroja”, Kuznetsova taustoittaa.

Toivottavasti Narva ja koko Itä-Virumaa onnistuu kulttuuripääkaupunkivuodessaan ja saa paikalliset asukkaat esimerkiksi harrastamaan sukututkimusta ja perehtymään suomalais-ugrilaiseen kulttuuriin ja kieliimme. Ehkä sen ansiosta vuoden lopussa narvalaisten joukosta nousee esiin muitakin merkkihenkilöitä, jotka ovatkin juuriltaan suomalais-ugrilaisia! Ja lopuksi: kiitos Nižyn kilpaan osallistumisesta ja onnea Narva sekä Ingeri maja voitosta sekä unohtumattomista kulttuuripääkaupunkivuoden avajaisista 1.-2. maaliskuuta 2025! ■

Kirjoittaja on Sukukansojen ystävien hallituksen puheenjohtaja ja *Alkukodin* toimitusryhmän jäsen, joka kirjoittaa väitöskirjaa itämerensuomalaisten kielten keskinäisestä ymmärrettävyydestä.

Urapaiden kansojen liitto (Free Nations League) on liiton omin sanoin ”laaja anti-imperialistinen liike, joka yhdistää kansallisia ja sosiopoliittisia toimijoita ja kansalaisjärjestöjä, jotka ajavat Venäjän federaation kansojen ja alueiden itsenäisyyttä”. Liiton tavoitteita ovat myös Venäjän federaation anti-imperialististen liikkeiden yhdistäminen, kansakunnan rakentaminen sekä siihen kouluttaminen ja kansainvälisten liittolaisten etsiminen. Liitto koostuu Venäjältä paenneista emigranteista, joista osaa voisi luonnehtia kosmopoliiteiksi. Liitto toimii siis pääosin Euroopan eri maista käsin.

Liiton johtohahmot pyrkivät elvyttämään kansojensa kulttuureja ja vaalimaan niiden itsemääräämisoikeutta. On myös syytä huomata, että liiton kanssa toimii rinnakkain Free Nations of Post-Russia Forum FNRF, johon kuuluu suurempi määrä kansoja ja alueita. Se on järjestänyt joulukuuhun 2023 mennessä yhdeksän keskustelufoorumia ympäri maailman, muun muassa Euroopan parlamentissa, Yhdysvalloissa Hudson-instituutissa, Japa-

nin parlamentissa ja Italian senaatin ylähuoneessa.

Otepäällä ensimmäistä kertaa kokoontunut Free Nations league ei pidä mahdollisena, että sen edustamat alueet itsenäistyisivät Venäjästä kansanäänestysten kautta, koska liiton edustajat katsovat, että Venäjä harjoittaa valtiona terroria. Kuten tunnettua, Venäjä on supistanut tasavaltojensa ja muiden alueittensa autonomiaa aktivisteja, tutkijoita ja kulttuuriväkeä valvoen, ja vähemmistökielten opetus on käytännössä lakkautettu. Käynnissä on siis hidas mutta tehokas venäläistämisen, jossa vähemmistöalueiden nuoria miehiä kaatuu Ukrainassa käydyssä sodassa suhteessa enemmän kuin venäläistaustaisia miehiä. Liiton arvoja ovat kansallinen itsemääräämisoikeus sekä toimijuuden periaate, joka tarkoittaa, että Venäjän federaation mahdollisesti hajotessa eri alueiden ei tarvitse saada keskusvallan hyväksyntää itsenäistymiseen.

Kongressin osallistujista

Tapahtuma oli kiinnostava Sukukansojen ystä-

Virossa toimivan kumppanuus-yhdistyksemme Uralic Keskuksen Oliver Looe toivotti vieraat tervetulleeksi. Vasemmalla on Tatarstanin lippu ja oikealla Kaukasiassa sijaitsevan Adygheian lippu. Kuva: Aleksi Palokangas.

Sukukansojen ystävien hallituksen puheenjohtaja Aleksi Palokangas toi liitolle terveisensä Suomesta. Kuva: Patrick O'Rourke.

ville siitäkin näkökulmasta, että liitossa edustetuista kansoista neljä on uralilaisia kansoja eli ersät ja mokšat sekä Inkerin alueen inkeriläiset eli luterilaistaustaiset Inkerin suomalaiset ja ortodoksiset alueen alkuperäiset asukkaat eli inkerikot. Lisäksi paikalla oli järjestäviä virolaisia ja paikallisia tukijoita eli setoja. Paikalla oli myös MariUver-uutisportaalia pitävä marilainen **Vasli Nikolajev**, mutta hän ei ollut tilaisuudessa varsinaisesti edustamassa kansaansa.

Toisin kuin vuonna 2022 Otepäällä järjestetty ersien kansalliskongressi, ei tämä kongressi kuitenkaan rajoittunut vain uralilaisiin kansoihin. Liitossa ovat edustettuina myös baškiirit, burjaatit, kalmukit, kasakat, tataarit, tšetšeenit ja jakuutit eli sahat. Näistä baškiireilla, burjaateilla, kalmukeilla, tataareilla, tšetšeeeneillä ja sahoilla on omat tasavaltansa, joiden suhde Venäjään vaihtelee suuresti, samoin niiden historiallinen ulottuvuus ja asema. Suomensukuisista delegaateista ersillä ja mokšilla on oma yhteinen Mordvan tasavalta. Inkeri taas on kulttuurihistoriallinen alue, jolla ei ole virallista merkitystä Venäjän aluejaossa. Kasakoilla ei ole myöskään mitään omaa virallista aluetta Venäjällä. Delegaatteja oli läsnä reilut parikymmentä, joten edustus oli varsin kirjava. Virossa kongressin puitteet järjesti yhteistyökumppanimme virolainen Uralic Keskus.

Puitteet ja aloitus

Ennen varsinaista kongressia kongressin järjestäjät kävivät Tallinnassa tutustumassa Viron ulkoministeriöön ja Avoin Viro -säätiöön. Sukukansojen ystävien edustajat kuitenkin osallistuivat ohjelmaan vasta Otepäällä, jonne Palokangas ja O'Rourke saapuivat torstain ja perjantain välisenä yönä. Kongressi järjestettiin Viron talvipääkaupungin hiihtostadionin vieressä Karupesa-hotellissa, joka oli varattu pelkästään kongressia varten luoden läsnä olleille tuttavallisen ja turvallisen ilmapiirin. Paikan päällä oli kuitenkin noudatettava varovaisuutta Venäjän mahdollista häirintää silmällä pitäen. Esimerkiksi vierailijoita, jotka eivät pitäneet virallista puheenvuoroa, ei ollut sallittua kuvata luvatta.

Perjantaina kongressin avasi liiton presidentti, burjaatti **Radžana Dugar-DuPonte**, joka edustaa Buryad-Mongol Erkheten -liikettä. Kongressin puhemiehistöön valittiin puheenjohtajaksi baškiiri **Aigul Lyon**, varapuheenjohtajaksi tšetšeeni **Imran Ahajev** ja sihteeriksi ersä **Aris Kielme** (Anton Smirnov, jonka ersä-

läisnimi Kielme on samaa juurta kuin suomen ja viron sanat *kylmä* ja *külm*). Tämän jälkeen oli järjestäjien ja vieraiden tervehdysten aika. Eräs paikan päällä äänessä ollut oli Inkerin edustaja ja Ukrainan armeijan kersantti **Anton Mulkahainen**. Kongressi sai myös terveiset Ukrainan parlamentin edustajalta **Maria Mezentsevalta**, joka kuuluu Oma apu -puolueeseen. Myös amerikanukrainalaisten edustaja lähetti videon välityksellä kannustavia sanoja kaikille Otepäälle.

Paikan päällä kongressissa tervehdyksensä antoivat muun muassa Viron omien suomalais-ugrilaisten vähemmistöjen vörolaisten ja setojen edustajat, kirjailija **Kauksi Ülle** ja setukaisaktiivi **Aare Hörn**. He tietenkin osoittivat solidaarisuutta Venäjän sorretuille alkupe-räiskansoille. Sukukansojen ystävien terveiset vei puheenjohtaja Palokangas. Terveisissä hän kertoi muun muassa, miten Venäjän hyökkäyksestä Ukraina on Suomessa uutisoitu. Vaikka Venäjän mahdollinen hajoaminen on mainittu uutisissamme harvoin, Palokangas avasi puheessaan sitä koskevaa uutisointia Suomessa. Hän toi myös esiin, mitä suomalaiset tietävät Venäjän vähemmistökansojen itenäistymispyrkimyksistä ja miten niihin suhtaudutaan. Palokangas painotti, että Sukukansojen ystävät käyttää kaikkia mahdollisia viestintäkanaviaan liiton viestin esille tuomiseksi.

Kädet saveen

Tervehdysten jälkeen alkoi kongressin varsinaisen työ. Kongressin järjestävä komitea oli valmistellut delegaatteja varten peruskirjan. Se olikin laadittu huolellisesti, ja kongressi hyväksyi sen suuremmista muutoksista. Muutamat sanamuodot herättivät keskustelua, mutta keskustelussa ilmeni liiton demokraattinen pohja, sillä eriävistä mielipiteistä huolimatta ratkaisut löydettiin ja asiat saatiin käsiteltyä tehokkaasti. Olipa jopa niin, että kun kysimme asiaa osallisilta jälkikäteen, ei kukaan enää edes tunnut muistavan, mistä pienissä erimielisyyksissä oli kyse.

Lounaan jälkeen kongressi jakaantui järjestäytymis-, tiedotus- ja päätöslauselmatyöryhmiin, jotka esittivät ajatuksensa kongressille. Järjestäytymistyöryhmässä keskusteltiin, minne liitto tulisi rekisteröidä. Vaihtoehtoina olivat Helsinki, Tallinna ja Kiova. Keskustelun jälkeen päätettiin, että lopullisen ratkaisun tekee puhemiehistö. Kongressia käsittelevissä uutisissa on kirjoitettu, että liitto pyrkii

Palokangas ja O'Rourke. Kuva: Aleksi Palokangas.

rekisteröitymään Helsinkiin, joten seuraamme tilannetta herkeämättä ja tiedotamme siitä. Tiedotustyöryhmä korosti liiton näkyvyyden lisäämistä erinäisissä sosiaalisissa medioissa, ja kongressi hyväksyi työryhmän ehdotukset sellaisinaan. Järjestävä komitea oli valmistellut päätöslauselman etukäteen, ja kongressi käytännössä vahvisti senkin sellaisenaan.

Pitkän ja toimeliaan työpäivän jälkeen kongressin osanottajat nauttivat illallisen jälkeen hotellin saunasta. Lieneekö kyseessä sitten ollut onnistunut kokoustaminen vai saunan rentouttava vaikutus, mutta tunnelma illalla oli joka tapauksessa vapautunut ja hyväntuulinen. Tärkeä ja historiallinen päivä oli takana ja työn tuloksiin oltiin tyytyväisiä.

Tunnelmasta

Kävimme kongressissa lukuisia käytäväkeskusteluita, niin Looden, Kielmen kuin toisenkin ersäläisen **Vitaly Romashkin** sekä liiton kansainvälisiä suhteita hoitavan burjaatin **Dorzho Dugarovin** kanssa. Loode katsoi tilannetta tietenkin järjestäjän näkökulmasta todeten, että on ollut ilo nähdä miten toisissaan ja hyvässä hengessä eri kansat rakentavat liitolle virallista pohjaa.

Romashkin koki kongressin myös myönteisenä tilaisuutena. Hän tosin arvosteli niitä, joita ei paikalla ollut. Hän suosi niitä vähemmistökansoihin kuuluvia henkilöitä, jotka tuovat esille etnisyyttään esimerkiksi vain kansantanssein ja ikään kuin esittämällä omia perinteitään. On kuitenkin syytä huomata, että Venäjällä kyseinen toiminta on lähes ainoa tapa tuoda esiin omaa kansallista kulttuuriaan, jos sille

Palokangas ja kongressin sihteeri Kielme ersäläisten lipun äärellä. Kuva: Aleksi Palokangas.

haluaa rahoitusta, eikä halua ongelmiin viranomaisten kanssa. Romashkin arvostelu pohjautui ajatukseen, että pahimmillaan pelkkä kulttuurityö voi olla harhaanjohtavaa ja se voi antaa kuvan, että kaikki olisi Venäjän vähemmistöpolitiikassa hyvin. Romashkin totesi, että pahimmillaan pelkästään perinteisiin nojaava toiminta on pois poliittisesta toiminnasta, jota kuitenkin ehdottomasti vaaditaan kunkin kansan elinvoimaisuuden säilyttämiseksi.

Jos ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta näytti siltä, että ersäläiset olivat toimeliaimpia ja tarmokkaimpia edustajia asioiden eteenpäin viemiseksi, eivät he kuitenkaan jyränneet tai vaientaneet muiden kansojen edustajien mielipiteitä. Ersäläiset olivat yksinkertaisesti voimakastahtoisia mutta huomioonottavia. Tilaa jäi siis muillekin. Tästä esimerkkinä oli liiton kansainvälisiä suhteita hoitava burjaatti Dorzho Dugarov, jonka kanssa kävimme lukuisia keskusteluita. Yhteinen sävel Dugarovin ja Palokankaan välillä löytyi oitis, sillä Dugarov oli asunut Vaasassa, ja Palokankaan sukujuuret ovat Vaasassa ja muualla Pohjanmaalla - eräänlaiset eteläpohjalaiset siis kohtasivat. Dugarov kertoi paljon erilaisista suhteista, joita hän oli pyrkinyt solmimaan suomalaisen yritysmaailman korkeimpaan johtoon ja suomalaisiin huipupoliittikkoihin. Hän kertoi myös matkustavansa vapaaehtoisesti sangen paljon ympäri maailmaa levittääkseen liiton viestiä vaikutusvaltaisille tahoille oman työnsä ohessa. Toiveisamme oli, että pystyisimme vielä järjestämään jonkin liiton tapahtuman yhdessä Suomessa. Dugarov asuu nimittäin edelleen Suomessa, Uudellamaalla.

Kongressin suomalais-ugrilaisia vierailijoita, osallistujia ja järjestäjiä. Edustettuina kuvassa: suomalaiset, ersäläiset, marit, virolaiset, inkerikot, inkeriläiset ja setot. Kuva: Aleksi Palokankaan kotialbumi.

Kongressin toisen päivän ohjelman oli alun perin ilmoitettu kestävän iltapäivään asti. Toisen päivän aamuna hyväksyttiin liiton vetoomukset Venäjällä asuville kansoille ja kansainväliselle yleisölle ja lopuksi hyväksyttiin kongressin päätöslauselma. Kongressi saatiinkin päätökseensä jo aamupäivällä, jonka jälkeen asiakirjoihin kerättiin allekirjoitukset ja järjestettiin lehdistötilaisuus. Paikalle saapuikin Viron yleisradioyhtiön ERR:n toimittaja, joka teki uutisinsertin *Aktuaalne kaamera* -uutisohjelmaan. Myös merkittävä Viron vanhin ja laajalevikkisin sanomalehti *Postimees* teki jutun kongressista.

Kongressi oli ensimmäinen laatuaan ja siten tapahtumana historiallinen. Sukukansojen ystävät on saanut olla osallisena seuraamassa jonkin uuden alkua. Selvää on, että kansan kuin kansan itsenäistyminen vaatii hyvin perusteellista pohjatyötä. Kongressin työ eteni kuitenkin kärsivällisesti ja delegaattien keskuudessa valitsi vahva yksimielisyys. Sukukansojen ystävät

toivottaa onnea ja menestystä liitolle tavoitteidensa saavuttamiseksi! ■

Kirjoitus pohjautuu hieman suppeampaan blogikirjoitukseemme kongressista. Kirjoitus julkaistiin blogissamme 17. huhtikuuta 2024. Voit lukea liitosta lisää heidän kotisivuiltaan osoitteesta <https://freenationsleague.org/en/about.html> ja Buryad-Mongol Erkheten -liikkeestä osoitteesta <https://buryad-mongol.org/>.

Aleksi Palokangas on Sukukansojen ystävien hallituksen puheenjohtaja ja *Alkukodin* toimitusryhmän jäsen, joka kirjoittaa väitöskirjaa itämerensuomalaisten kielten keskinäisestä ymmärrettävyydestä.

Patrick O'Rourke tutkii liivin kielen esihistoriaa Tarton yliopistossa. Hän on myös Fenno-Ugrian työntekijä ja aktiivinen yhdistyksissä kuten Taivaannaula ja Suomen Anbur-Seura.

Kielitieteilijä Uldis Balodis lutsin kielimuodon kintereillä

Kutsumus vei Arizonassa kasvaneen nuorukaisen Latviaan itämerensuomalaisen liivin kielen äärelle, kunnes hän huomasiikin tutkivansa lähes tuntematonta lutsin kielimuotoa Latvian toisella laidalla. Nyt tutkimustyö on käynnissä jo seuraavan historian hämäriin painuneen sukukielemme osalta, jälleen Latviassa.

TEKSTI: ALEKSI PALOKANGAS

Ludzan katolinen kirkko ja Liivinmaan ritarikunnan Ludzan linnan raunioita. Kuva: Uldis Balodis.

Amerikanlatvialainen **Uldis Balodis** on kasvattanut juuriaan monessa maassa. Hän on syntynyt Ruotsissa, mutta varttunut latviaa äidinkielenään puhuen Yhdysvalloissa Arizonan osavaltiossa osana paikallista latvialaisvähemmistöä. Nämä emigrantit ja Uldis ovat Latviasta toisen maailmansodan seurauksena lähteneiden jälkeläisiä. Tutkijauransa aikana hän on tutkinut monia vähemmistökieliä, mutta päätenyt lopulta eteläviron sammuneiden kielimuotojen äärelle, eritoten lutsin, jota on puhuttu Latviassa.

”Olen ollut kiinnostunut kielistä niin kauan kuin muistan. Ensimmäinen kieli, johon rakastuin, oli liivi. Valmistuin kielitieteen saralta tohtoriksi vuonna 2011 Kalifornian yliopistosta, Santa Barbarasta (UCSB). Nykyisin työskenteleminen Latvian yliopistossa Liivin instituutissa ja olen tutkijana Tarton yliopiston Viron ja yleisen kielitieteen instituutissa. Tartossa työskenteleminen professori **Karl Pajusalun** johtamassa Idast läände: eesti keele ja lõuna-läänemeresoome keelte tüpoloogiline muutumine uurali taustal -hankkeessa (From East to West: Typological shift in Estonian and the Southern Finnic languages against the background of Uralic), jota rahoittaa Viron tutkimus- ja innovaationeuvosto (Eesti Teadusagentuur) ja johon voi tutustua osoitteessa <https://sisu.ut.ee/esttyp/>”, taustoittaa Uldis.

”Kun kiinnostukseni eri kieliin heräsi 1990-luvulla, Internet oli vielä sangen uusi juttu. Aloin kuitenkin etsiä lisää tietoa liivin kielestä ja liiviläisistä. Se johti lopulta siihen, että vuonna 2000 matkasin ensimmäistä kertaa Liivirantaan ja tapasin viimeisiä liivin äidinkieliä puhujia, jotka olivat kasvaneet liiviläiskylissä maailmansotien välisessä itsenäisessä Latviassa”, hän muistelee.

Matka johti nuoren Uldiksen kieli-innon räjähtämiseen, ja hän tutki Arizonassa Amerikkien alkuperäiskansakieliä, kuten na-dene-kielikuntaan kuuluvaa navajoa kahden vuoden ajan ja uto-asteekkilaisiin kieliin kuuluvaa hopia ja apassien läntisiä kieliä lyhyemmän aikaa. Myöhemmin hänen tutkimuskohteinaan olivat useita vuosia eteläisessä Arizonassa tohono o’odhamit ja heidän puhumansa o’odhamin kieli.

”Tohtoriksi valmistumisen jälkeen sain Suomesta Koneen säätiöltä apurahan ja näin ollen ryhdyin tutkimaan lutsin kielimuotoa. Itse asiassa tätä kirjoittaessani elokuussa 2024 olen

tutkinut lutsia nyt kymmenen vuotta, ja järjestämmekin tutkijatovereideni kanssa jo neljännen lutsin tutkimusseminaarin Ludzan kaupungissa”, Uldis Balodis kertoo, mikä saa toimittajan havatumaan jälleen kerran siihen, että suomalais-ugrilaisista kielistä ollaan kiinnostuneita ympäri maailmaa.

”Lutsit (viroksi *Lutsi maarahvas*) ovat historiallisen eteläviron kielimuodon puhujia, jotka ovat asuneet useita vuosisatoja Latvian koillisosassa sijaitsevan Ludzan kaupungin etelä- ja koillispuolella, mutta myös pohjoispuolella. Heidän puhumaansa kielimuotoa voi monin perustein kutsua kieleksi murteen sijaan: Ensinnäkin, niin tehdään myös muiden eteläviron kielimuotojen, kuten seton osalta. Toinen tärkeä syy liittyy historiaan, sillä lutsia puhuttiin ja se kehittyi vuosisatain ajan erilaisessa ympäristössä muihin eteläviron kielimuotoihin verrattuna. Lisäksi lutsit ovat katolisia, mikä erottaa heidät muista eteläviron kielimuotojen puhujista”, pohjustaa Uldis.

Lutsin saamista vaikutteista ja eroista

Lopulta lutsille kävi kuten valtaosalle vähemmistökielistä, eli se sammui. Lutseista tuli latvian lähisukukielen latgallin puhujia, ja puhuttiinpa heidän asuma-aloillaan myös puolaa, valkovenäjää, juutalaisten puhumaa jiddiä ja venäjää. Sen sijaan virolaisdiplomaatin ja kielen- ja kansanrunoudentutkijan **Oskar Kallaksen** (1868–1946) toteamusta siitä, että lutsit olisivat nimittäneet itseään liiviläisiksi Uldis ei purematta niele: ”En ole kuullut tällaisesta. Luulen, että kyse on siitä, että Kallas toisti virolaisen teologi-runoilija-kielitieteilijä **Mihkel Vesken** (1843–1890) tekemien haastatteluiden tuloksia. Lutsit kertoivat Veskelle, että he olivat lähtöisin Riianmaalta eli historialliselta Liivinmaalta. Mutta tähän ei vielä tarkoita, että he olisivat nimittäneet itseään liiviläisiksi.”

”Maailmansotien välissä latvialainen musiikkitieteilijä **Emilis Melngailis** (1874–1954) toi erään liiviläisen **Grečīn** (lutsiksi *Grēki*) lutsikylään selvittääkseen, että puhuvatko he samaa kieltä. Pian kävi kuitenkin selväksi aina sanomalehtiä myöten, että kyse ei ollut samoista kielistä”, kertoo Uldis 1900-luvun alun lutseja koskevasta keskustelusta.

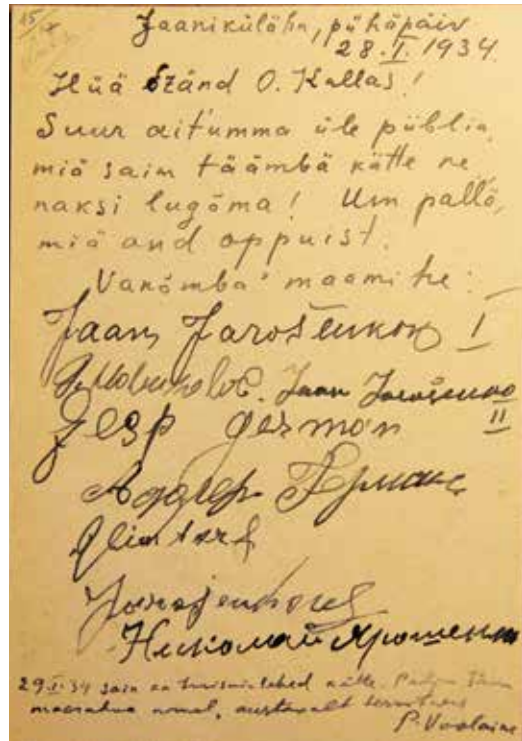
Kokonaan oma ja tietenkin hyvin laaja kysymyksensä onkin, että miten lutsi eroaa (pohjois)viron kielestä ja eteläviron kielimuodoista: ”Sanaston ja kieliopin osalta lutsi muistuttaa

muita eteläviron kielimuotoja. Eli lutsin pitäisi olla enimmäkseen ymmärrettävää seton tai võron puhujalle, mutta viron yleiskielen puhujalle lutsin ymmärtäminen on jo vaikeampaa. Toisaalta lutsi on kehittynyt muista eteläviron kielimuodoista erillään, joten sen sanastokin on omalaatuista ja siten puhuma-alaansa heijastelevaa. Eräs Kallaksen tallentamista lutsin suosikkiverbeistäni onkin *leigutama* (‘juhlia juhannusaattoa, laulaa juhannusaaton lauluja’). Latvian yleiskeieässä sama verbi on *līgot*, kun taas latgallin kielellä se on *leigūt*’, Uldis havainnollistaa lutsin saamia sanastovaikutteita.

”Lutsi on myös kiintoisa siinä mielessä, että siinä on katkoäänne, joka on perin latviasta. Se esiintyy kaikissa Latvian alueen itämerensuomalaisissa kielimuodoissa. Liivissä, kuten latviassakin, katkoäänne kantaa merkityseroja. Esimerkiksi otettakoon liivin *lēd* (‘alue, piiri’) ja *lē’q* ‘lehti’, joista jälkimmäisessä on katkoäänne. Lutsissa katkoäänne ei tosin kantanut mukanaan merkityseroja. Niinpä esimerkiksi *rehe* (‘riihi’) lausutaan joissakin vanhoissa äänitteissä katkoäänteellä *re’e* tai katkotta *rehe*, mutta sen merkitys on joka kerta sama – viljan kuivaamiseen tarkoitettu rakennus”, Uldis havainnollistaa ja jatkaa: ”Kuulin hupaisan tarinan ensimmäisellä Ludzan-tutkimusmatkallani vuonna 2013. Lutsithan kutsuivat itseään virolaisiksi ja mielsivät puhuvansa viroa. Koska ennen vanhaan välimatkat muihin virolaisiin olivat pitkiä, eivät lutsit kuitenkaan tarkkaan tietäneet, miten paljon heidän viroonsa eroaa Virossa puhutusta virosta. Eräs lutseista polveutuvat mies kertoikin minulle matkanneensa 1970-luvulla Viroon. Hän otti matkaansa tuliksi vanhan lutsimiehen, joka taitoi lutsia, heidän käsityksensä mukaan siis viroa. Perillä Tartossa totuus kuitenkin valkeni, eivätkä tarttolaiset ymmärtäneet vanhan miehen puhumaan lutsia alkuunkaan! Tämä kertonee lutsin ja viroon yleiskielen eroista, mutta toisaalta siitä, että lutsit eivät olleet aina tietoisia eroistaan toisiin virolaisheimoihin nähden.”

Sukujuuria selvittämässä

Koska Balodis on selvästikin hyvin omistautunut lutsin kielen tutkimukselle, mieleen juolahtaa väkisinikin ajatus, että onkohan hänellä itselläänkin lutsijuuria. Asia on osoittautunut melkoiseksi mysteeriksi vuosien varrella: ”Olen yrittänyt ratkoa asiaa vuosia. Äitini isän perhe on kyllä lähtöisin Ludzan kaupungista, ja tuo

Kirje lutsiksi Viron kirjallisuuseumuseosta.

Kallaksen muistiinpanoja Mērdzenen alueen lutsista Viron kirjallisuuseumuseosta.

Uldis, Anna Leščinska ja Karl Pajusalu vuonna 2007. Anna on Nikolajs Nikonovsin ja Antonina Nikonovan (sivu 25) tytär. Kuva: Renate Pajusalu.

sukulinjani onkin asunut kaupungissa vuosisatain ajan. Ennen kuin tutkin lutsia, opiskelin viroa ja tajusin, että Ludzasta lähtöisin olevien sukulaisten sukunimi Soikan on yksi niistä virolaisista sukunimistä, joita Ludzan lähellä esiintyy. Olin tietenkin innoissani, mutta samalla hämmentynyt, sillä kukaan perheessämme ei muistanut meillä olevan virolaisia sukujuuria. Olen myös saanut huomata, että tutkimuksiani varten haastattelemieni lutsien joukossa ei ole ollut yhtäkään, jonka sukunimi olisi Soikan. Se on kuitenkin varmaa, että lutsikylien lähellä asuneita sukulaisiani ainakin avioitui lutsien kanssa.”

Vaikuttaa tosiaankin siltä, että sukujuurien selvittäminen ei ole käymässä yhtään helpommaksi tulevaisuudessa – tai sitten on: ”Tein aivan ensimmäisen matkani Ludzaan vuonna 2012 Tarton yliopiston professori Karl Pajusalun ja tunnetun latvianvirolaisten tutkijan **Hannes Korjuksen** kanssa. Ajoimme Ciblan kylään, jonka alueelta esivanhempani ovat. Pysähdyimme ensimmäiselle talolle ja kysyimme, että tunsiko kukaan Soikanin perhettä”, Uldis jatkaa. ”Joo, ilman muuta!”, kuului vastaus. ”Vartin päästä istuimmekin olohuoneessa kaukaisen sukulaiseni **Irēna Okuņevan** (o.s.

Ulass) kanssa. Kävi selväksi, että yhteinen esivanhempamme on eräs esiäitini **Marcela** viiden sukupolven päässä. Lopulta pääsin tutkimaan Irēnan tekemää valtavaa sukupuuta. Hän selitti, että yhteinen sukumme oli osa suurta sukua, josta meidän sukumme oli erkaantunut. Eri sukunimet selittyivät hänen mukaansa sillä, että erkaantunut osa otti käyttöönsä lukuisia eri sukunimiä. Vuosien varrella olen tehnyt tutkimushaastatteluita henkilöiden kanssa, joiden sukunimi on Ulass ja joilla on lutsijuuria. Ehkäpä Soikan perheellä ja siten minullakin siis on. Mutta aiheessa on vielä selvitettävää”, päätää Uldis.

Töiden tulos – lutsin aapinen!

Suomalaisen Koneen säätiön tutkimusapurahan voi sanoa kohdistetun erinomaisesti, sillä lopulta apurahan mahdollistaneen tutkimustyön tuloksena Balodis kirjoitti lutsille aapisen. Käytännössä Uldis teki vuosina 2013–2016 apurahan turvin tutkimusta, ja aapinen perustuu noihin tutkimuksiin: ”Olen rakastanut nuoruusvuosistani alkaen kirjallisuutta, joka käsittelee kieliä, ja niinpä mieleeni tuli, että haluan tehdä jotain lutsien hyväksi. Nykyään osa lutsista tiedostaa juurensa, ja osa Ludzan asuk-

Kansanmusiikkiyhtye Ilža lutsin kielen seminaarissa vuonna 2018. Kuva: Uldis Balodis.

kaista tietää, että kaupungissa on joskus asunut virolaisia. Kaikki eivät kuitenkaan tiedosta näitä asioita, ja tätä nykyä kukaan ei puhu enää lutsia. Tässä tilanteessa mielsin, että on luontevampaa luoda jotain, joka ennemminkin tähtää kielitietoisuuden lisäämiseen kuin kielen elvyttämiseen. Aapisen tarkoitus on siis tehdä lutsin kieli tutuksi lutsien jälkeläisille ja Ludzan asukkaille.”

Lähtökohta aapiselle oli laaja. Balodis halusi tuoda aapiseen kielen rakenteiden ja äänteiden ohella myös lutsien ja heidän asuma-alojensa historiaa: ”Tahdoin myös tuoda ilmi, miltä lutsikylät näyttivät ja miltä ne kuulostivat ja verrata sitä nykypäivään. Lutsikyläihän oli aikoinaan tusinoittain, joten tilan puutteen vuoksi keskityin niihin kyliin, joissa lutsia puhuttiin viimeksi. 1920- ja 1930-luvulta peräisin olevia kuvia sain Viron kansallismuseolta, ja uudet kuvat ovat kenttätömatkoilla ottamiani. Kylien äänen toin mukaan kylistä tallennetuista lutsin kielen näytteistä. Kehitin sitä varten lut-

sin aakkoset, mutta tekstit käännettiin myös virokseksi ja latviaksi. Aapisen alussa on erilaisia hyödyllisiä lauseita lutsiksi, lopussa puolestaan usean sadan sanan sanakirja, joka on kolmi-kielinen, lutsi-latvia-latgalli. Tämä päätös syntyi kunnioituksesta ja siitä tuesta, jota halusin osoittaa lutseille ja heidän jälkeläisilleen, joista monet puhuivat tai puhuvat latgallia. Aapisen julkaisivat Latvian yliopiston Liivin instituutti ja Ludzan kunnankirjasto, ja kirjan rahoittivat Latvian kulttuuripääkaupunkisäätiö ja Ludzan kunta.”

Lutsin kielen nykytila

Nykyään Ludzassa elää muutamia ihmisiä, jotka käyttävät yksittäisiä lutsin sanoja ja esimerkiksi tervehdyksiä. Myös aapinen osoitautui menestykseksi, ja sen ensi painos on nyt loppunut. Muutama vuosi sitten Uldis teki teoksesta kuitenkin .PDF-version, joka on vapaasti saatavilla Internetissä osoitteessa www.tinyurl.com/ludza. ”Isoisäni **Juris Soi-**

kanin mukaan nimetty Ludzan taidekoulu ja Teātris azotē -nuorisoteatteri tekivät useita lutsin kieleen liittyviä hankkeita muutama vuosi sitten. Osaan otin itsekin osaa, kuten lutsin-kielisen kalenterin ja ensimmäinen lutsinkielen kuvitetun sanakirjan tekoon. Teātris azotē toteutti myös upean teoksen, jossa kuultiin myös lutsin kieltä. Osa teoksesta on itse asiassa YouTubessakin, osoitteessa <http://y2u.be/Xen9Nc46YaI>. Myös kansanperinneyhdistys Ilža on tehnyt tärkeää työtä. Heidän jäseninään on useita lutsitaustaisia henkilöitä, ja ryhmä on julkaissut lutsien kansanmusiikkia CD:llä. Ilža onkin ollut hyvin tärkeä osa jokaista lutsiseminaaria ja muita lutseihin liittyviä tapahtumia. Niinpä voidaan ajatella, että lutsin kieli elää yhä, vaikka sitä ei enää päivittäisessä kanssakäymisessä käytetäkään”, Balodis kertoo lutsin kielen ja sen kieliyhteyden nykytilasta.

”On vaikeaa arvioida, että kuinka paljon lutseiksi itsensä mieltäviä tai heistä polveutuvia ihmisiä on, koska lutseja ei ole koskaan laskettu. Arvioin kuitenkin, että koska Kallas mainitsi aikanaan vuonna 1890 kirjassaan *Lutsi maarahvas* yli 50 kylää, jossa asui lutseja, on lutsien jälkeläisiä tänä päivänä ehkäpä tuhansia. Muistan, että ainakin yksi lutsien jälkeläinen on kertonut minulle samaistuvansa nimen omaan virolaiseksi lutsijuuriensa vuoksi. Vaikka en osaakaan arvioida, että kuinka moni on tietoinen lutsijuuristaan, on todettava, että olen yllätynyt, miten moni tietää virolaistautaan. Sanon siis, että niiden joukossa, joilla lutsijuuria on, tietoisuus sukutaustasta on korkealla”, päättää Uldis visaisen arvionsa.

Lutsin lähimenneisyydestä tulevaisuuteen

Uldis Balodis ei saanut ikinä tilaisuutta tavata viimeistä lutsin kieltä puhunutta **Nikolājs Nikonovsia**, joka kuoli vuonna 2006. Sen sijaan Balodiksella oli mahdollisuus tavata Nikonovsin vuonna 2014 menehtynyt vaimo **Antonina Nikonova**, joka ymmärsi lutsia, vaikka ei puhunutkaan sitä sujuvasti: ”Esiinnyn hänen kanssaan *Kadunud hōim* (’kadonnut heimo’) -dokumenttielokuvassa, joka tekivät **Indrek Jääts** ja **Maido Selgmäe** Viron kansallismuseosta. Elokuva on erinomainen, ja sitä tehtiin samaan aikaan, kun tein ensimmäisen kenttämatkani Ludzaan. Elokuvasa Antonina puhuu jonkin verran lutsia, ja näitä kielennäytteitä voi kuunnella myös Ludzan kotiseutumuseossa. Tiedän

sen verran heidän kielitaidostaan, että arvelen, että he eivät puhuneet viron yleiskieltä ollenkaan, vain lutsia. 1900-luvun puolivälissä taltioituissa kenttä-äänityksissä on kuitenkin keskusteluita, joissa virolaiskielitieteilijät käyttävät toisinaan muita eteläviron kielimuotoja puhuessaan lutsien kanssa. Näitä tallenteita on sekä Viron kielen instituutin viron murteiden ja sukukielten arkistossa että Tarton yliopiston viron murteiden ja sukukielten arkistossa.”

Vähemmistökieliä koskevassa keskustelussa päällimmäisenä kysymyksenä on tietenkin aina huoli kielen sirpaleiden säilyttämisestä ja puhujayhteisön tai sen jälkeläisten itsetietoisuudesta ja omanarvontunnosta: ”Toivon syvästi, että työni ja muiden työ lutsien kulttuurista siirtyy seuraaville sukupolville ja sitä viljellään jatkossakin Ludzan alueella. Mutta näiden ponnistusten tulee olla jatkuvia. Lisäksi kielen alkeiden taitajia, lutsien kulttuurin harjoittajia ja juuriensa tiedostavia tulee rohkaista, jotta he jakavat tietoaan ja taitojaan koko yhteisölle. Ludzan alueen tulisi tulla myös tunnustetuksi Latvian lainsäädännössä. Itse haluaisin kehittää lisää lutsin kielen oppiaineistoja, joita voitaisiin käyttää vaikkapa kesäkursseilla ja itseopiskeluunkin.”

”Latvialaisena kasvoin toki tuntien syvää yhteyttä muihin Baltian maihin, mutta tutkituani pitkään liiviläisiä ja nyt lutseja ja tuntiessani kiinnostusta ylipäättään itämerensuomalaisia kieliä kohtaan ja tutkittuani sukuani (Isäni suku on Vidzemestä, Strenčin läheltä.), olen ymmärtänyt, että sukuni on sekä latvialainen että itämerensuomalainen. Näin on koko Latvian laita: se on yksi Baltian maista, mutta myös itämerensuomalainen maa. Latvian itämerensuomalaiset kansat, Kuurinmaan ja Salat-sin liiviläiset, lutsit, leivut ja kreevinut ovat tuoneet oman lisänsä Latvian kulttuuriin, mutta saaneet myös itse vaikutteita latvian kielestä ja latvialaisesta kulttuurista. Latvian kielihän on saanut paljon vaikutteita liivin kielestä, mutta myös muista paikallisista itämerensuomalaisista kielistä”, Uldis avaa identiteettiään ja taustoitaa Latvian kielihistoriaa.

”Arvelen, että lutsit voisivat erityisesti antaa suomalais-ugrilaiselle liikkeelle uuden näkökulman, sellaisen, joka korostaa sitä, että Latviassa on itämerensuomalainen perintö. He voisivat painottaa sitä, että he ovat osa Latvian kansaa, mutta itämerensuomalaisia. Ja tähän pitää paikkaansa koskien kaikkia latvialaisia: Me

Tämä on yksi viimeisimmistä paikoista Pildan kunnan alueella, jossa lutsia puhuttiin aktiivisesti. Kuva on otettu vuonna 2013 lähellä kylää nimeltä Kirbu küla, jonka nimi on latviaksi Šķirpāni. Kuva: Uldis Balodis.

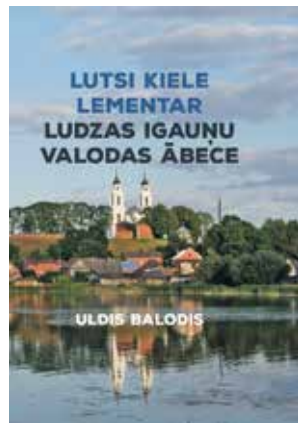
Talo Lielie Tjapšin kylässä, jonka nimi on lutsiksi Jānikülā. Se oli viimeinen kylä, jossa lutsia puhuttiin aktiivisesti. Kuva: Uldis Balodis.

olemme baltteja, mutta erilaisten menneisyyden kohtaamisten kautta ja yhteisen kulttuurilisten perinteiden vuoksi, me olemme myös itämerensuomalaisia. Käytännön tasolla ajatellen, olisi upeaa nähdä lutsien jälkeläisten, kuten kansanperinneryhmä Ilžan, tulevan kutsutuksi erilaisiin suomalais-ugrilaisen liikkeen tapahtumiin ja tilaisuuksiin. Unelmoin myös siitä, että Ludza olisi vielä joskus suomalais-ugrilainen kulttuuripääkaupunki”, kiteyttää Balodis suorastaan ihailtavalla tavalla.

Uusia löytöjä menneisyyden kielimuodoista

Vuonna 2023 Uldis Balodis julkaisi tutkimuksen, jonka mukaan lutsien asuma-alojen länsipuolella olisi elänyt vielä yksi virolaisten yhteisö, jota hän kutsuu viroksi nimityksellä Rāisaku(n) maarahvas, joka olisi asunut Rāisakun kaupungissa ja sen ympäristössä. Latviaksi kaupungin nimi on Rēzekne, ja se sijaitsee Latvian itäosassa, edelleen Latgallian alueella, noin 240 kilometriä Riiasta itään. Asukkaita kaupungissa on tätä nykyä 26 000.

Tutkijan kekseliäisyyttä, mutta myös johdonmukaisuutta ei voi kuin ihmetellä: ”Siitä lähtien, kun aloin tutkia lutseja, hämmästelinkin, miksi tietoisuus tuosta eteläviron kielimuodosta säilyi niin pitkään Ludzassa ja olisiko lähiseuduilla muita paikkoja, joissa eteläviroa olisi puhuttu, mutta joissa Kallas ei käynyt ja siksi tutkinut. Muut tutkijathan ovat kirjoittaneet paikannimistä, jotka lienevät virolaisperäisiä ja lutsien sekä leivujen asuma-alojen ulkopuolella. Nykytutkijoista esimerkiksi virolainen **Lembit Vaba** on kirjoittanut tuollaisista paikannimistä, jotka sijaitsevan Madonan kunnassa keskisessä Latviassa. Latvialaisen kielitieteilijän **Anna Stafeckan** vuonna 2021 julkaisema artikkeli käsitteli puolestaan itämerensuomalaisten kielten tapaisia piirteitä latvian murteissa. Hän osoitti useita sellaisia paikannimiä, joissa oli tuollaisia piirteitä, mutta jotka sijaitsivat alueilla, joilla ei tiedetty itämerensuomalaisia kielimuotoja puhutun. Juttu julkaistiin *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri – Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* -tiedelehdessä, joka käsitteli eteläviron kieliryhmän kielisaarekkeita, ja lehti on vapaasti luettavissa Internet-osoitteessa www.tinyurl.com/languageislands. Tämä herätti mielenkiintoni tutkia aihetta lisää, sillä olin itsekin huomannut muiden tutkijoiden ohella, että noilla alueilla

Lutsin kielen aapisen kansi.

oli virolaisvaikutteisten paikannimien tapaisia nimiä. Väestötiedot myös osoittivat, että noiden alueiden maisioissa oli elänyt vuosisatain kuluessa joitakuuta virolaisia.”

On tietysti selvää, että yksittäiset virolaiset sulautuivat nopeasti latvialaisiin, mutta Stafeckan artikkelin kartta osoitti myös muuta: ”Se on ainutlaatuinen kartta, mikä osoittaa, että virolaisia oli noilla alueilla tarpeeksi pitkään ja heidän elonsa oli siellä riittävän vakaata, jotta heidän kielensä vaikutti paikalliseen väestöön ja siten paikannimiin. Niinpä kehitin käsitteen *Rāisaku maarahvas*, jotta voisin kuvata näitä väestöryhmiä yleisellä tasolla. Minusta oli myös johdonmukaista käyttää kaupungista sen vironkielistä nimeä näistä virolaisryhmistä puhuesani”.

”Toisaalta emme tällä hetkellä tiedä juuri mitään noista virolaisista. Tosin, yksi väestötiedoissa esiintyvä sukunimi on sellainen, että se esiintyy myös Virossa sijaitsevassa Haajan kylässä, nykyisessä Rõugen kunnassa. Voi olla, että osa näistä ihmisistä oli lähtöisin eteläisestä Virosta, kuten lutsienkin esivanhemmat olivat. Silti pidän melko todennäköisenä, että Rāisakun maarahvas ei koskaan muodostanut yhtä yhteneväistä kansanryhmää. Näin on itse asiassa lutsienkin laita. Lutsien kieli nimittäin osoittaa erojensa vuoksi, että lutsit tulivat Latviaan asteittain, eivät yhdessä muuttoaallossa”, pohdiskelee Balodis.

”Lopuksi haluaisin vielä ennen muuta esittää suuret kiitokseni tästä mahdollisuudesta kertoa lutseista ja tutkimuksistani lukijoillenne, *Sūr aitūma!* Itämerensuomalainen maailma levittäytyy laajemmalle kuin moni ymmärtääkään. Lutsit ja muut vastaavat yhteisöt edustavat

Tie Mērdzenestā Ludzaan vuonna 2017. Kuva: Uldis Balodis.

mielenkiintoista tapaa, jolla itämerensuomalaiset kielet, kulttuurit ja identiteetit ovat eläneet itämerensuomalaisten alueiden reunamilla.

Joten ladatkaa ihmeessä lutsin kielen aapinen käyttöönnne Internet-osoitteesta www.tinyurl.com/ludza. Muistutan myös mainitsemastani tiedelehdestä, sillä sen artikkelit ovat ensimmäiset englanniksi kirjoitetut lutsista ja muista eteläviron kielisaarekkeen kielistä, leivusta ja kraasnasta. Lehdessä on uusimpia tutkimustuloksia näitä kielimuotoja ja niiden puhujia koskien. Mukana on ajan tasalla olevia kuvauksia näistä heimoista ja heidän historiallisten

asuma-alojensa karttoja. Ja vielä: kehotan kaikkia lukijoita vierailemaan Ludzassa, sillä se on kaunis paikka, jossa on mielenkiintoista historiaa ja paljon upeita maisemia. Kaupungin kotiseutumuseossa on myös mahdollista kuulla lutsin kielen äänitteitä ja oppia lutsia, joten on selvää, että paikan päällä on mahdollista tutustua lutseihin ja lutsin kieleen enemmän!”, päättää Uldis Balodis.

Sukukansojen ystävät kiittää vastavuoroisesti tätä pyyteetöntä ja innostavaa tutkijaa ja lupaa toteuttaa hänen toiveensa: me menemme vielä Ludzaan. ■

KESKUSTELUESIMERKKI AAPISESTA:

Tereq!

Kynelem lutsi kilt.

Kas sa kynelet lutsi kilt?

Jah. Ma kynele lutsi kilt.

Mis um suq nimi?

Muq nimi um...

Kuis sul lätt?

Mul lätt hōste, kui sul?

Ībā hōste, aitūma!

Nāgemist!

Terve!

Puhun lutsin kieltä.

Puhutko sinä lutsin kieltä?

Kyllä. Minä puhun lutsin kieltä.

Mikä on sinun nimesi?

Minun nimeni on...

Kuinka sinä voit? / Mitä sinulle kuuluu?

Minulle kuuluu hyvää, kuinkas sinulle?

Erittäin hyvää, kiitos!

Näkemiin!

Kirjoittaja on Sukukansojen ystävien hallituksen puheenjohtaja ja *Alkukodin* toimitusryhmän jäsen, joka kirjoittaa väitöskirjaa itämerensuomalaisten kielten keskinäisestä ymmärrettävyydestä.

Kätetty Linnahall

KUVAT JA TEKSTI: RONJA LAURONEN

Linnahall, suom. Kaupunginhalli, on vuonna 1980 valmistunut Tallinnassa sijaitseva rakennus, jonka hyvin moni suomalainenkin on nähnyt, mutta jossa harva on vierailut. Rakennus suunniteltiin Moskovan kesäolympialaisten yhteydessä Tallinnassa pidettyjä purjehduskilpailuja varten. Alun perin rakennuksen nimi oli V. I. Lenini nimeline Tallinna Kultuuri- ja Spordipalee eli V. I. Leninille nimetty kulttuuri- ja urheilukeskus. Viron uudelleenitsenäistymisen aikoihin 1990-luvun taitteessa se sai nykyisen nimensä - Linnahall.

Sain ainutlaatuisen tilaisuuden käydä kuvaamassa vuosia suljettuna pidettyä rakennusta siellä järjestetyssä taidenäyttelyssä. Viimeisin tapahtuma Linnahallissa ennen tätä taidenäyttelyä oli vuoden 2009 joulukuun lopussa, jolloin Linnahall vaipui talviuneen. Vuonna 2023 Kaduvik-näyttely avasi hetkellisesti historiallisen paikan ovet yleisölle, myös minulle.

Toisaalta Linnahall muistetaan myös laulavan vallankumouksen ajoilta, sillä lokakuussa 1988 Linnahallissa perustettiin virallisesti Rahvarinne, joka julisti jo edellisenä suvena, että Viron kohtalosta päättäminen kuuluu virolaisille itselleen.

Neuvostoliitto oli pitänyt Viroa hallussaan vuosina 1940–1941 ja jälleen vuodesta 1944 lähtien, mutta ihmiset eivät olleet vaatineet yhtenä rintamana itsenäisyyden palauttamista. Kansan sai lopulta liikkeelle yhtenäisen laulava vallankumous, ja kesällä 1988 jopa yli 300 000 virolaista kertyi Tallinnan laululavalle laulamaan kansanlauluja, jotka olivat tuolloin kiellettyjä. Tapahtumat johtivat Viron itsenäistymiseen uudelleen, 20. päivä elokuuta 1991. ■

Kuvaaja on media-alan osaaja, joka viihtyy luonnossa koiransa kanssa.

Uskaltavatko virolaiset tutkailla Neuvostoliiton aiheuttamaa möykkyä kansallisessa muistissaan? Onko Linnahall tarkoituksella unohdettu jättimäinen betonikolossi ja miksi suojellun rakennuksen annetaan rapistua?

Linnahall ulkoa vuonna 2011. Kuva: Jonas Bengtsson CC BY 2.0 / Wikimedia Commons.

Virolaisille paikka tuo mieleen ristiriitaisia tunteita.

Linnahall toimii sukupolvien välisenä näyttämönä. Miten eri sukupolvien muisti näkyy täällä? Mitä symboloi käydä Neuvostoliton raunioissa ehkä viimeisen kerran?

Mitä Linnahall merkitsee nyt, kun Venäjä miehittää Krimiä ja itäistä Ukrainaa? Voiko Neuvostoliiton taikka Venäjän varjoissa olla tyyneyttä ja rauhaa?

Uralilaiset kielet

F Suomalais-ugrilaiset kielet

FO Itämerensuomalaiset kielet

FO1	suomi	FO8	Meänkieli
FO2	karjala	FO9	Kveeni
FO3	vepsä	FO10	Eteläviro
FO4	inkeroinen	FO11	Lyydi
FO5	viro		
FO6	vatja		
FO7	liivi		

FS Saamelaiskielet

FS1	Länsisaamelaiset kielet
FS2	Keskisaamelaiset kielet
FS3	Itäsaamelaiset kielet

FU Ugrilaiset kielet

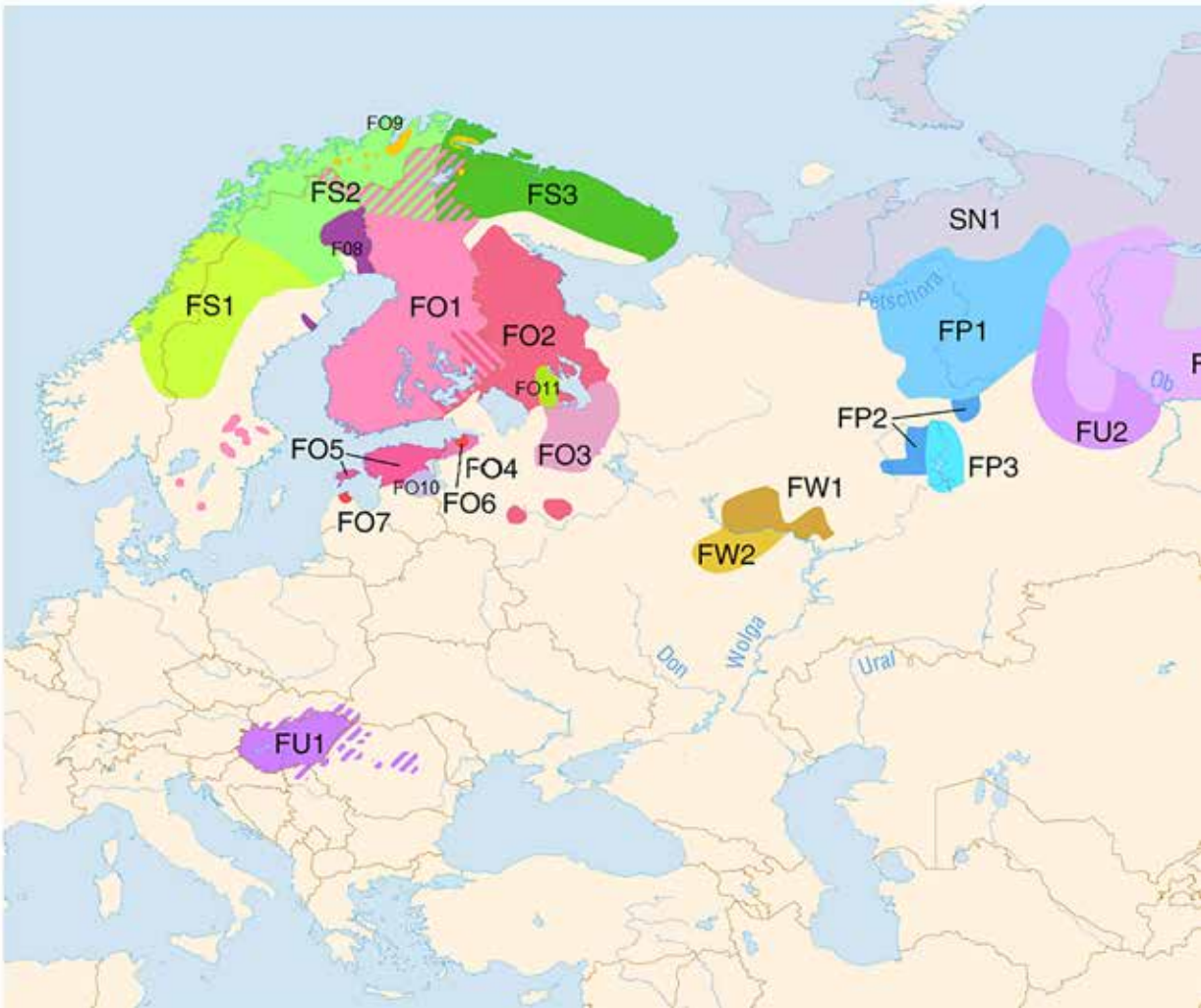
FU1	unkari
FU2	mansi / voguli
FU3	hanti / ostjakki

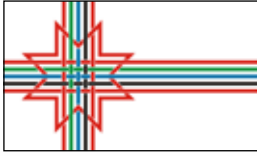
FP Permi

FP1	
FP2	
FP3	

FW Volga

FW1	
FW2	

Suomalais-ugrialaisten kansojen lipun on suunnitellut Szymon Pawlas.

läiset kielet

- komi(syrjääni)
- komipermjakki
- udmurtti / votjakki

läiset kielet

- mari / tšeremissi
- mordva

S Samojedikielet

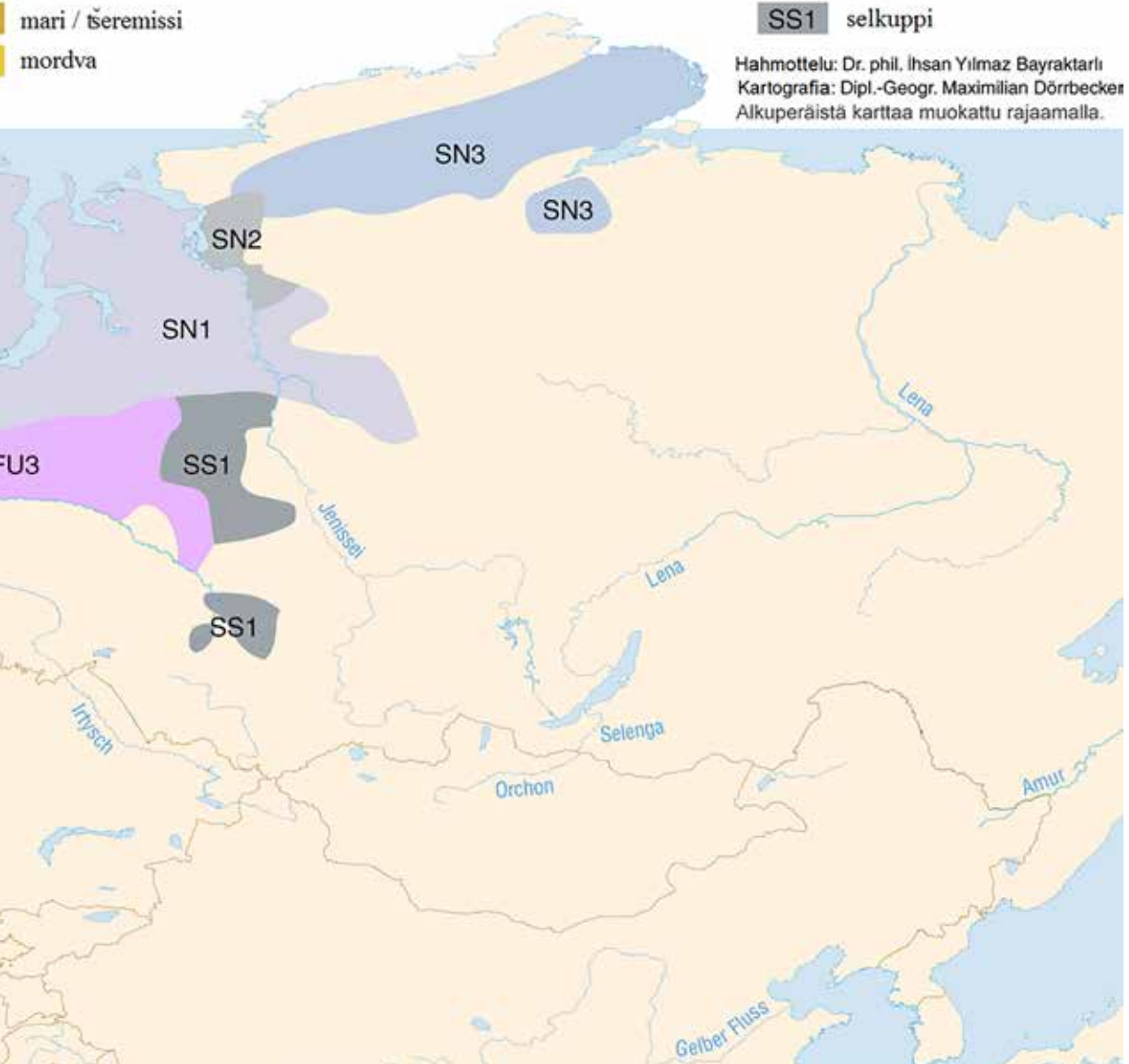
SN Pohjoissamojedilaiset kielet

- SN1 nenetsi
- SN2 enetsi
- SN3 nganasani

SS Eteläsamojedilaiset kielet

- SS1 selkuppi

Hahmottelu: Dr. phil. İhsan Yılmaz Bayraktarlı
Kartografia: Dipl.-Geogr. Maximilian Dörrbecker
Alkuperäistä karttaa muokattu rajaamalla.

Kuussaluss rannakieli rääkijil vieraks

TEKSTI: SANTERI JUNTILA

Rannankielen päivien ohjelmaan kuului opastettu
kiertoretki Pedaspään kylässä. Kuva: Ain Kendra.

Sue¹ kesksuve laupäiv Kolga rannass - Iesti kaikse pohipuolisemmas Kuussalu kihelkunnass². Pedaspää külä vahel käüväd paarikümme päaline kampa³ igess iäss⁴ riemusa inimisi, mitmat karva suveriidiss⁵, arhitekt **Jaani Tiidemann**i kaasass. Ennevanast eiväd tulled külärahvas nindasama⁶ siie⁷ tie ääre, rääkib⁸ Tiidemann. Mendi ige⁹ merelle, meritie oli siin¹⁰ viel saa aesta iest¹¹ kaige tähtsäm¹² tie.

Pedaspää külä valatamine¹³ on osa Rannakiele päivije plaanist. Näid päivi tegeb Rannakiele Keskus tänävoun kolmannet kerdä. Sie vähikäne kampa toimitab juo kümmekond aestat Juminda ja Pärispää nieme rannaküläjess. 2020. aasta iel¹⁴ kans sie nime *Rannakiele üäks*. Kuoss¹⁵ **Piret Norvikuga** Eesti Keele Instituudist on Keskukses kogu pandud Kuussalu rannakiele sanaraamat¹⁶.

Konnimme¹⁷ külä vana keskukse puole, mes¹⁸ varembijel aigujell asus¹⁹ mere ääress. Einämaad ja metsäd oitsevad²⁰, külä on riemusa suvitaji²¹ täüs. Vade²² elpus²³ ei ole elu siin old. Tiidemann judustab²⁴ sisemaald randa tuodud perenaisest²⁵, kes siie joudajes²⁶ tahtund tagasi kierdäda: igel puol aeva kived - luomijelle²⁷ einä niitädä ei saa! Leivä ans meri, vade ninda elpus sie ei old, et igeüks²⁸ olis saand eneselle²⁹ vene ehitädä³⁰ ja püüsse³¹ mennä. Moisast täidüis vene jauks³² luba küsüdä ja üle kahe vene ei tohtind³³ ühel talukohal olla.

Enämbjauld³⁴ käüdi püüss seuraga, senperäst on siin uoned³⁵ tihejälld ühetoise korva³⁶ ehidettüd, mitte³⁷ laiella pellulappije juuress³⁸ nindagu sisemaal.

Ku jouamme mere ääre, kaik muutub. Puhub³⁹ vinge pohituul ja mei etsimme messugijest⁴⁰ suojemmad riided väljä⁴¹. Siin on kaik toistmuoti kui sisemaal, selitab Tiidemann: ilmaolud, luomad, taimed⁴², inimiste elämise tavad, kultuur, kiel. Rantlased olid vähä vabamma eluga kui sisemaa talupojad, rääkib Rannakiele Keskukse **Heli Kendra**: mois oli kaulgal, rantlasel ei tüüdünd⁴³ elädä aeva kupja⁴⁴ vahtiva silmä all.

Monijel Juminda ja Pärispää nieme küläjel on nime lobuss *pää*: Suurpää, Pärispää, Pedaspää. Nie niemed on nindagu sormed, mes Suome puole uuragilla⁴⁵. Suome on rannarahvalle oite⁴⁶ tähts reit: soidetti⁴⁷, ostetti, müödi, veidi kaup, ueti naisi, mendi mihelle üle lahe aestasaast aestasaani, toise ilmasuani väljä⁴⁸. Ninda⁴⁹ on rannakielde saadud palju sanu suome kielest, suomeruotsist samate. Vade sie ei ole viel

kaik - rannakiel on oite suome kiele muotine, ka päämised ääligülised ja ehidüsligüd juoned⁵⁰ on samamuotised. Suome kiel ja rannakiel jagavad ninda palju sama ainest, et sidä kaiki ei saa selitädä ainuld⁵¹ kontaktijega.

Rannakiele päiväd jatkuvad pühäl⁵² Pärispää rahvamajass⁵³, kolmkümme kilometri Pedäspääl iäspäidi⁵⁴. Minu on kutsudud konelema⁵⁵ rannakiele kohast lännemeresuome kielije ulkass⁵⁶. Vast tänävoun on dotsent **Petri Kalio** Helsingi ülikuolist⁵⁷ löödänd, et sidä Iesti pohjarannigul Juelehtme, Kuussalu, Haljala ja Viru-Nigula kihelkundijess räägitüd kield saab⁵⁸ lugeda ennevanaseld pohipuolise lännemeresuome ala⁵⁹. Rannakiel on perite⁶⁰ Suome lahe pohja puold.

Suome murdeks rannakield sendägi arvada⁶¹ ei saa, sendäp⁶² kieleess ei ole sensugusi vanasi muudaduksi, mes sen kiele läne- ehk⁶³ idäsuome murdejega ühte sidus⁶⁴. Et läne- ja idäsuome on pohjapuolise lännemeresuome siess kaks eri aara, siis pidäb rannakiel olema neijega korvikutte seisuv aar⁶⁵.

Algu on rannakielelle panned pohipuolise lännemeresuome konelejad⁶⁶, kes⁶⁷ on menned lounapäidi⁶⁸ üle lahe juo varaguld⁶⁹, ehk paar-kolm-neli aestasada pääle sidä, ku algsuome kiel siit louna puold üle lahe jous⁷⁰. Sie tagasitulemine oli kintlast⁷¹ juo esimäsel aestatuhannele pääle Kristust.

Samal ajal vois Suome lahe lounarannigulle siit iäspäidi⁷² tagasi pohja puold tulla Inkerimaa lääneservass⁷³ Kukkusi küläss koneldud kiele alge; sidä kield on varemb eksliguld⁷⁴ vatja kiele murdeks arvatud. Hilisembije rahvaliikumistega⁷⁵ jousid pohjast lounasse viel muinaskarjala juurijaga vaivara kiel, midä konella Narva ümbärill, ja isuri kiel⁷⁶ Inkerimaal.

Rannakiel ei ole tänäspäiväl enämb kenegil kodukiel. Toise ilmasua aigu pagesid mitmad⁷⁷ rantlased siit Suome kaut lännepäidi. Iäst tuld voim⁷⁸ toi siie kinnise piiritsuoni⁷⁹ ja suavää⁸⁰. Muist⁸¹ kalamihi said tüöd kummadu⁸² suuress Kirovi kalurikoluosiss, vade mitmad kodumaale jäänd rantlased asusid⁸³ uobis⁸⁴ linna. Praiguseks⁸⁵ on Kuussalu kihelkunna rannigull palju suverantlasi, vade iges küläss on sendägi alalseld elävä rahvast⁸⁶.

Poliste⁸⁷ rantlaste järkmäsed polved⁸⁸ on onneks uvidettud ja tieduksiss⁸⁹ oma juurist. Rannakiele Keskus obetab rannakield uvirin-gijess⁹⁰ nii lapsille kui suurilleki. **Riina Laanetu** ja **Enne Velströmi** iest ottamisel⁹¹ on Keskus val-

Rantaviro periytyy suomen tavoin kantasuomen Suomenlahden kantamurteen pohjoismurteesta. Kuva: Santeri Junttila.

mis tehitud rannakielise aabitsa ja tüüvihiu⁹².

Ehku kaige uvitavamb⁹³ rannakieline raamat on sendägi Heli Kendra kirjutatud ja 2021. aastal välja annatud⁹⁴ vanaaigase perekonna romaan⁹⁵ *Kärkä*. Auttur⁹⁶ judustab sidä pikke ja uvitava lugu⁹⁷ küll iesti kirjakeieless, vade kaik kahekoned⁹⁸ on rannakielised nindagu sidä 19. aastasaal voidi konella. Mitmad sanad on juone⁹⁹ all iesti lugijale kirjakeiele ümber pandud¹⁰⁰, vade kes suome kiield oskab, sie saab laadusald¹⁰¹ edesi lugeda, ninda tuttav tundub sendägi rannakiel.

Suomenkielinen tiivistelmä

Santeri Junttila kertoo vierailustansa Viron Kuusalussa rannankielen eli rantaviron puhujien suvipäivillä. Ensimmäisenä päivänä tutustuttiin Pedaspään kylään vanhan Kuusalun pitäjän (*kihelkunnan*) Tallinnan-puoleisessa eli

länsipäässä, toisena päivänä kuunneltiin esitelmää Pärispään kylässä pitäjän itäpäässä. Rannankieli on vähän kuin suomea viron sanoilla, joten tekstiä ei ole käännetty kokonaan vaan varustettu sanaselityksin. Tekstiä ymmärtää helpommin, kun tietää, että rannankieltä kirjoitetaan viron oikeinkirjoituksen mukaan, eli *b*, *d* ja *g* äännetään kuin *p*, *t* ja *k*. Sananalkuinen *h* on kadonnut. ■

Santeri Junttilan vironkielisestä alkutekstistä Kuusalun rantaviroksi kääntänyt Heli Kendra.

Kirjoittaja on itämerensuomalaisten kielten dosentti ja oli mukana perustamassa Sukukansojen ystävät ry:tä vuonna 1999.

YLÄVIITTEET

- 1 lämmin
- 2 pitäjässä
- 3 parikymmenpäinen joukko
- 4 kaikenikäisiä
- 5 monenvärisissä kesävaatteissa
- 6 ilman syytä
- 7 tänne
- 8 puhuu
- 9 sen sijaan
- 10 täällä
- 11 sata vuotta sitten
- 12 tärkein
- 13 katseleminen
- 14 ennen vuotta 2020
- 15 yhdessä
- 16 sanakirja
- 17 kävelemme
- 18 joka
- 19 sijaitsi
- 20 kukkivat
- 21 iloisia kesänvietettäjiä
- 22 mutta
- 23 helppoa
- 24 kertoo
- 25 vaimosta
- 26 päästessään
- 27 elämille
- 28 jokainen
- 29 itsellensä
- 30 rakentaa
- 31 (kalan, hylkeen) pyyntiin
- 32 veneelle
- 33 ei saanut
- 34 enimmäkseen
- 35 talot
- 36 toinen toisensa viereen
- 37 eikä
- 38 hajallaan omien peltojensa yhteydessä
- 39 puhalttaa
- 40 repuista
- 41 esille
- 42 kasvit
- 43 ei tarvinnut
- 44 (talonpoikia valvoneen) työnjohtajan
- 45 harallansa
- 46 hyvin
- 47 kuljettiin
- 48 toiseen maailmansotaan asti
- 49 näin
- 50 tärkeimmät äänne- ja rakennepiirteet
- 51 ainoastaan
- 52 sunnuntaina
- 53 kerhotalossa
- 54 itään päin
- 55 puhumaan
- 56 itämerensuomalaisten kielten joukossa
- 57 yliopistosta
- 58 voi
- 59 alle
- 60 peräisin
- 61 lukea
- 62 koska
- 63 tai
- 64 sitoisi
- 65 rinnakkainen haara
- 66 puhujat
- 67 jotka
- 68 etelän suuntaan
- 69 varhain
- 70 saapui
- 71 varmaankin
- 72 täältä itään päin
- 73 länsirajalla
- 74 väärin perustein
- 75 myöhempien väestönsiirtymisten mukana
- 76 inkeroisen kieli
- 77 monet
- 78 vallanpitäjät
- 79 suljetun rajavyöhykkeen
- 80 sotaväen
- 81 joukko
- 82 valtavan
- 83 asettuivat
- 84 puolestaan
- 85 nykyään
- 86 pysyviä asukkaita
- 87 alkuperäisten
- 88 jälkipolvet
- 89 kiinnostuneita ja tietoisia
- 90 opintopiireissä
- 91 aloitteesta
- 92 harjoituskirjasen
- 93 kiinnostavin
- 94 julkaistu
- 95 sukukertomus
- 96 kirjailija
- 97 tarinaa
- 98 dialogit
- 99 viivan
- 100 käännetty
- 101 sujuvasti

Kuva: Red Stage Entertainment.

Pikseleitä ja poroja: *Skábma*

Tässä artikkelissa tutustutaan tamperelaiseen indie-pelejä tekevään pelifirmaan nimeltään Red Stage Entertainment.

Indie-pelit ovat pienten julkaisijoitten tuottamia pelejä, ja Red Stage Entertainmentin ensimmäinen peli, *Skábma - Snowfall* on vuodelta 2022.

TEKSTI: JOHANNES VÄISÄNEN

Kaamosta tarkoittava *Skábma*-peli kertoo tarinan saamelaisesta poronhoitajasta Áilusta (**Hildá Länsman**) ja hänen seikkailuistaan Saamenmaalla. Pelaaja ohjaa Áilua, joka löytää vanhan noitarummun (pohjoissaameksi *goavddis*), jonka avulla hänestä muovautuu näkijä. Kun Saamenmaalle leviää salaperäinen tauti, Áilu käyttää rummun voimia kukistaakseen sen. Peli on puhuttu kokonaan pohjoissaameksi, ja se on saanut kolme palkintoa: pohjoismaisessa Nordic Game -tapahtumassa Nordic Game of the Year 2023 ja Best Art -palkinnot sekä Best Creative Achievement -palkinnon Suomen peligaalassa vuonna 2023.

Pelin hahmojen ääninäyttelijäkaarti on täynnä julkisuuden henkilöitä. Päähenkilöä Áilua ja tämän serkkua Nanaa ääninäyttelee suosittu muusikko Hildá Länsman. Muita ääninäyttelijöitä ovat yhteiskunnallinen vaikuttaja **Petra Laiti**, tässäkin numerossa arvostelun kirjoittanut **Ture Laiti** (ks. sivu 52–53), pitkän uran tehnyt muusikko **Wimme Saari**, **Ulpu Mattus-Kumpunen** ja **Johan Eira**.

Skábma-peli on saanut maailmanlaajuisia huomiota ja edesauttaa näin merkittävästi alkuperäiskansojen näkymistä peliteollisuudessa. Kävin haastattelemassa Red Stage Entertainmentin (myöh. RSE) toimitusjohtajaa **Sahin Cengiz**iä ja *Skábma*-pelin käsikirjoittajaa **Mar-**

jaana Aurasta. Ensin kuitenkin muutama sana suomalaisesta peliteollisuudesta.

Suomalainen peliteollisuus

Suomesta on lähtöisin monta maailmanlaajuisesta suurta peliyritystä, kuten Rovio, Supercell ja Remedy, jotka tuovat suuria summia kansantaloudellemme. Rahan lisäksi peliyritykset tuovat Suomelle tunnettua. Moni toimittajan ulkomaalaisista pelikavereista osaa yhdistää Joulupukin, saunan ja vauvojen nukuttamisen pakkasilmassa Suomeen, mutta melkein - ellei jopa - yhtä tunnettuja mielleyhtymiä ovat myös vihaiset lintumme, karjuvat miekkamiehemme ja Max Paynen kaltaiset pelihahmot.

RSE:n Auranen toteaa, että suomalaisilla peliyrityksillä on lisäksi hyvä maine pelien tuottajina, eli heihin voi luottaa. Varsinkin mobiilipelien osalta suomalaisstudiot ovat taitavia. Suomi on tunnettu siitä, että studiot pitävät yhtä: ne järjestävät yhteisiä kokoontumisia ja jakavat avoimesti tietoa, tekevät yhteistyötä ja auttavat toisiaan. Cengiz kertoo, että muualla, kuten Yhdysvalloissa, tällainen on harvinaisempaa, sillä pelistudiot lähinnä kilpailevat toisiaan vastaan ja käyttävät toisen studion heikkouksia omaksi hyödykseen. Suomessa kilpailevan yrityksen kanssa käydään juttelemassa ja vaikka pyytämässä apua. ”Kaikki kärsii yhdessä”, veistää Auranen ja jatkaa, että pienen maan sisällä on

Kuva: Red Stage Entertainment.

tavallaan pakko tehdä yhteistyötä, kun kilpailaan maailman markkinoilla. Myös muiten Pohjoismaitten kanssa tunnelma on avoin ja yhteistyö sujuu.

Cengiz toivoo lisää rahoitusta tarinamuotoisille yksin pelattaville peleille, sillä edelleen rahoitus on keskittynyt enemmälti mobiilipeleihin. Jopa yksinpelattavia tarinapelejä tuottavan Remedyn tuotot jäävät korkeimmillaan kauas siitä, mitä mobiilipelit voivat tuottaa yritykselle. Yleinen tapa on ollut viimeiset viisi vuotta, että isot sijoittajat panostavat monin-pelityyppisiin verkkopeleihin satoja miljoonia euroja, jolloin rahaa ei riitä muille.

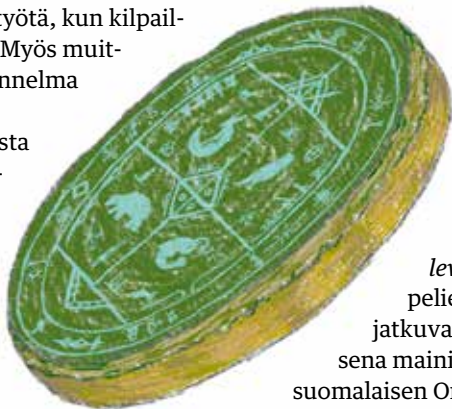
Red Stage Entertainmentin synty

Siirtykäämme nyt saamelaispelin maailmaan. Red Stage Entertainment syntyi oikeastaan Tampereen ammattikorkeakoulun elokuva- ja tv-linjalla, jossa Auranen ja Cengiz opiskelivat muun muassa käsikirjoittamista ja ohjaamista. Yhteistyö kaksikon välillä alkoi erilaisista hankkeista, ja aina kun he päätyivät puhumaan hyvistä tarinoista, niin keskustelu johti peleihin. Yhteinen kiinnostus ja yhteneväiset mielipiteet pelien teosta ja teemapohjaisista peleistä johtivat RSE:n syntyyn. Auranen teki syrjähyppyn elokuva- ja tv-linjalta peliopintoihin, joita hän kävi vuoden ajan.

Muutoin RSE:n kehittyminen pelialan yritykseksi tapahtui oikeastaan vahingossa. Koska Auranen ja Cengiz kuuluvat kumpikin etnisiin vähemmistöihin (Auranen on saamelainen ja Cengiz isänsä puolelta turkkilaista romanisukua), haluavat he myös kertoa tarinoita, jotka eivät edusta valtavirtaa. Ylipäätään heillä on paljon tarinoita, joita he haluavat päästä vieämään eteenpäin.

Saamelaiset peliteollisuudessa

Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna saamelaiset edustavat hyvin pientä osuutta, kun puhutaan saamelaisen näkyvyydestä peleissä ja pelien tuotannossa. Pohjoismaissa on kaksi peliyritystä, joissa on saamelaisia omistajina: Red Stage Entertainment ja Norjasta lähtöisin oleva Miksapix Interactive, joiden välillä on yhteistyötä. Viime aikoina pelejä on ruvettu kääntämään saamelaiskielillekin. Viimeisimpänä nuorem-

Kuva: Leon Mauno.

malle ikäryhmälle suunnattu kerronnallinen seikkailupeli *Holy Gosh Darn* käännettiin pohjoissaameksi.

Auranen pohtii, että *Kalevala* on ollut ikuinen lähdteen aiheena, ja siitä tehdään jatkuvasti uusia sovituksia. Toisena mainittakoon *Lempo*. *Lempo* on suomalaisen One Trick Entertainmentin julkaisema peli, joka ammentaa suomalaisesta mytologiasta. Suomen omasta kulttuurista otetaan vaikutteita tietyissä määrin ihan suurin pelifirmoihin, kuten Remedyn, asti.

Mainittakoon vielä *The Mooseman*, joka on Permin kaupungista olevan indie-pelifirma Morteshkan ensipeli vuodelta 2017. *The Mooseman* ammentaa aineksensa suomalais-ugrilaisista mytologioista, ja siitä on tehty sovitus komipermjakin kielelle. Muita peliyrityksen pelejä ovat *Black Book* ja *One-Eyed Likho*, jotka perustuvat slaavilaiseen mytologiaan. Yritys on inspiroitunut Venäjällä sijaitsevien eri etnisten kansojen mytologioista ja kansantarustoista.

Maailman peliteollisuudessa näkyy kuitenkin, että vaikutteita otetaan myös saamelaiskulttuureista. Esimerkiksi *Final Fantasy* pelissä oli ostettavissa jouluuasustus, johon pelintekijät ottivat omin luvin mallia saamelaisilta. Tällä tavoin peli rikkoi saamelaisen immateriaali- eli aineettomia oikeuksia, josta Pohjoismaiden Saamelaisneuvosto huomautti julkisuudessa. Tuotteen ohella ei ollut edes tietoa saamelaisista. Vähemmistöt näkyvät maailman peliteollisuudessa useimmiten niin sanotusti koristeena, ja tulos antaa usein myös virheellisen kuvan kyseisestä ryhmästä, mikä voi taas vaikuttaa ihmisten asenteisiin vähemmistöstä kielteisesti. Ennakkoasenteita on vaikea purkaa, ja ne tuottavat paljon ylimääräistä työtä esimerkiksi saamelaisille. Alkuperäiskansojen kulttuurit eivät myöskään ole naamaiaisasuja, vaan esimerkiksi saamenpuvuilla on paljon kulttuurisia merkityksiä ja puvut ovat käyttäjäkohtaisia. Saamelaisneuvosto painottikin, että he tekevät oikein mielellään yhteistyötä - ei tarvitse kuin pyytää. Onnistuneena yhteistyönä on toteutettu muun muassa Disneyn elokuva *Frozen 2* (2019).

Myynnin kannalta on merkitystä sillä, mistä kansasta peliä tekee. Viikinkiaiheeseen peliin

Kuva: Red Stage Entertainment.

saa lähtökohtaisesti helpommin suuremman yleisön kuin vaikkapa saamelaisaiheiseen peliin, koska viikingit tunnetaan maailmalla paremmin. Tästä syystä pelaajille pitää alati salakavalasti opettaa saamelaisuudesta. Pelin omilla nettisivuillakin on tietoa saamelaiskulttuurista. Aikaisemmin niin sanotut alkuperäiskansapelit olivat isojen yritysten tekemiä ja alkuperäiskansaedustus pelintekijöitten puolella oli pientä. Joissakin tapauksissa kyseisiä pelejä on voitu jopa markkinoida alkuperäiskansapelinä, vaikka todellisuudessa yhtään alkuperäiskansatekijää ei tuotantoryhmässä olisikaan ollut.

Harvoin tulee vastaan suuren mittaluokan alkuperäiskansapelejä, jotka pääsevät maailmanmarkkinoille ja myyvät valtavia määriä. RSE:n mukaan eräs poikkeus on *Never Alone*, joka tuotettiin yhteistyössä inupiatti-alkuperäiskansan kanssa. Red Stage Entertainmentin mukaan tässäkin tapauksessa on kyseenalaista, kuinka paljon inupiattien omaa työtä pelissä on mukana.

Skábman taustat

Skábman tarina ei ole sovitus mistään tietystä kertomuksesta, vaan se pohjautuu saamelaisen uskomus- ja kertomaperinteeseen yleisellä tasolla. *Skábma* on fantasiapeli; se on kirjoitettu fantasiatarinana, jossa on sitten käytetty mytologiaa ja tarinapohjaa, joita on yhdistelty. Pelissä kohdataan esimerkiksi kertomaperinteestä tuttuja hahmoja, kuten staalo (pohjoissaameksi *stállu*) ja Askovis. *Saamelaiskulttuurin ensyklopedia* kertoo, että Askovis on saamelaisessa

kertomusperinteessä pahatapainen vintiö, joka välttelee työntekoa ja enimmäkseen vain istuskelee toimettomana tulen ääressä. Staalo on sen sijaan eräänlainen maailman pimeän puolen vastapari ihmiselle. Se on haltija tai peikkomainen otus, jolla saatettiin pelotella lapsia esimerkiksi joulun aikaan, jos he käyttäytyivät huonosti. Staalo on ihmissyöjä, joten huonosti käyttäytyvät lapset saatettiin taruissa syödä.

Skábman pelimaailmassa leviävä tauti on saanut inspiraatiota menneisyydestä: esimerkiksi 1920-luvulla Inarissa levinneestä espanjantaudista, 1800-luvun pororutoista ja saamelaisessa tarustossa esiintyvistä Rohttu-nimisestä tautidemonista. Auranen toteaa, että hänen tarkoituksensa *Skábman* käsikirjoittajana oli luoda saamelainen fantasiamaailma, jossa Saamenmaan eri tarinat ja hahmot voivat olla totta samaan aikaan.

Pelin tärkein aihe on esineitten palautus ja kotiinpaluu sekä kulttuurin ja kielen elvytys, eli pelissä tuodaan jotain kadotettua takaisin. Toisin sanoen puhutaan kulttuurisesta kotiinpaluusta. Pelin maailmassa *goavddis* eli noitarumpu, joita on tuhottu, piilotettu tai poltettu löydetään yhtäkkiä luolasta ja tuodaan yhteisöön takaisin. Saamenkielinen sana *noaidi* on vastine suomen *noidalle*, ja se on itse asiassa johdettavissa näitten kahden kielen yhteiseen alkusanaan **nojta*. "Pelin teemana on siis menetetyin palauttaminen", tiivistää Cengiz. Tähän Auranen lisää, että pelissä tulee paljon esille myös saamelaista arvo- ja ajatusmaailmaa, esimerkiksi, miten aika käsitetään ja miten se kuluu tai miten luontoa arvotetaan.

Yksi haaste - johon Auranen törmäsi - oli, että esimerkiksi staaloista löytyi viisi erilaista tapaa kuvata tuota ihmisyyttä riippuen siitä, missä päin Saamenmaata sijaitsee. Cengiz lisää Aurasen kommenttiin, että eri versiothan voivat johtua siitä, että yksi henkilö on iltanuotion äärellä kertonut tarinaa ihmisyydestä, ja tästä on kehittynyt pikku hiljaa omia versioitaan. Tämän pelin yhdistelemät Saamenmaan tarinat ovat nimenomaan Aurasen kertoma versio; se on oma digitaalinen nuotionsa, jonka äärellä tarinoita on kerrottu. Cengizin lisäystä voisi jatkaa ajatuksella, että staalohan muistuttaa eri maitten joulupukki-kertomaperinnettä - yhdelä hahmolla on oma versionsa eri paikoissa.

Pelissä on todellisuuteen perustuvaa esi-neistöä ja tutkimusaineistoa. Todellisuuteen perustuva hahmo pelissä on muun muassa myös **Jean-François Regnard** (1655-1709), jonka kanssa voi keskustella pelissä ja jonka tutkimusaineistoa (kuten matkakertomuksen osia ja muistiinpanoja) pelimaailman maastosta voi löytää. Hänen hahmonsä perustuu samannimiseen näytelmäkirjailijaan ja tutkimusmatkailijaan, jonka Lapin kuvaus julkaistiin vuonna 1731 nimellä *Voyage en Laponie*.

Peliin on tuotu mukaan pyhiä palvontapaikkoja, seitoja (pohjoissaameksi *sieidi*). Auranen kertoo, että seitakivet ja -puut ovat olleet omia palvontapaikkojaan, jotka on nimetty usein omalle jumaluudelleen tai hengelleen ja joille on sitten uhrattu esimerkiksi pyyntionnen toivossa. *Skábmassa* seitakivi tai -puu on paikka, jota asuttaa tietty henkieläin ja jossa maailmojen välinen seinämä on ohuin. Kyseessä on ikään kuin portaali, jonka kautta voi matkata henkimaailmoihin.

Saamelaisten elämään ja luontokäsityksiin pääsee tutustumaan päätarinan ohella sivutehtävien kautta sekä ympäristöä tutkimalla. Sivutehtävä tarkoittaa pelimaailmassa olevaa tehtävää, joka ei liity pelin pääasialliseen juoneen, vaan sen voi suorittaa ylimääräisenä osiona. Sivutehtävät syventävät pelimaailmaa ja sen hahmoja. Päätarinan kautta on mahdollista tutustua lisää esimerkiksi saamelaisten uskomuksiin, kuten henkimaailmaan.

Toimittajan oma suosikki pelissä on puhuvat puut, jotka päästävät hyvin matalan, möreän äänen. Auranen kertoo, että saamelaisten perinteisessä maailmankuvassa kaikella elollisella on oma sielunsa, eli kaikki on hengissä. Puhuva puu voi olla tästä periytyvä. Aurasen tarken-

nuksen pohjalta voimme sanoa, että kyse on siis animismista eli uskosta siihen, että kaikella elollisella on oma sielunsa. Animismi on varsin yleistä maailman uskontojen keskuudessa. Siihen kuuluu muun muassa, että puulta pyydetään lupa sen kaatamiseen. Cengiz sanoo, ettei enää muista, miten pelin puitten ääni kehitettiin. Se on joko 1) napattu jostain ääninäytelijöitten sessiosta, 2) Cengizin äänittämä tai 3) äänisuunnittelijan äänittämä. Joka tapauksessa ääntä on muokattu, sillä se on liian matala ja möreä ollakseen puhtaasti ihmisen luoma.

Skábman polku julkaisuun

Auranen taustoittaa, että pelin luominen alusta loppuun saakka vei viitisen vuotta, joskin välissä Red Stage Entertainment teki myös muita töitä, kuten asiakasprojekteja. Cengiz jatkaa, että todellisuudessa viisi vuotta on videopelimaailmassa hämäävä, sillä moinen aika on pelinkehitysmaailmassa tavattoman pitkä. Jos pelin kehitykseen kuluisi viisi vuotta, puhuttaisiin Cengizin sanoin "tripla A -luokan jättipelistä". Esimerkkejä tuollaisesta pelistä voisi olla *Ghost of Tsushima*, jonka tuotanto vei kuusi vuotta, ja *Red Dead Redemption 2*, jonka tuotanto vei ruhtinaalliset kahdeksan vuotta.

Skábman viisivuotinen taival sisältää ajanjakson, jolloin Red Stage Entertainment pyrki saamaan työnsä rahoitusta. Vasta kun rahoitus saatiin neljän vuoden jälkeen, pystyi tuotantoryhmä aloittamaan varsinaisen urakoinnin pelin eteen. Varsinaista työaikaa *Skábman* tekemiseen meni vain yksi vuosi. "Sitä aiemmat neljä vuotta me vain itkettiin", naurahtavat Cengiz ja Auranen yhdessä. Red Stage Entertainment on halukas tekemään Skábma 2:n, jos sille saadaan rahoitusta.

Ennen kuin pelaan pelin loppuun, haluan makustella sen viimeiseen asti. Eniten odotan sitä, että Red Stage paljastaa Skábma 2:n tulevan toteen! ■

Kirjoittaja on Ylä-Savosta kotoisin suuri murteitten puolestapuhuja, joka opiskelee Jyväskylän yliopistossa suomen kielen ja kirjallisuuden aineenopettajaksi..

Artikkeli on julkaistu aiemmin Jyväskylän yliopiston suomen kielen opiskelijöitten ainejärjestölehdessä *InSanessa* (2/2024), mutta juttu on toimitettu kauttaaltaan uudelleen *Alkukodin* lukijoille.

Arktisen sukukielemme etymologiaa: uusi väitöskirja nganasanin kielestä

TEKSTI: SAMPSA HOLOPAINEN

Kaisla Kaheinen luennoimassa Mikola-konferenssissa Szegedissä Unkarissa vuonna 2024. Kuva: Sándor Szeverényi.

Kaisla Kaheisen suomalais-ugrilaisen kielen tutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja *Etymologia ex silentio: Nganasanin äännehistoria ja kielikontaktit* tarkastettiin Helsingin yliopistossa 15. joulukuuta 2023. Kuten väitöskirjan nimestä voi päätellä, kyseinen työ käsittelee laaja-alaisesti samojedikieliin kuuluvan pienen sukukielemme, Taimyrin niemimaalla puhutavan nganasanin kielen etymologiaa eli sanojen alkuperää, äännehistoriaa, kielikontakteja ja kielihistoriaa laajemminkin. Samalla Kaheinen avaa näkökulmia myös muiden samojedikielten, kuten nenetsin ja enetsin, etymologiaan ja historiaan.

Väitöskirjaa olivat ohjanneet dosentti **Ekaterrina Gruzdeva**, tohtori **Lotta Jalava** sekä tohtori **Olesya Khanina**. Vastaväittäjänä väitöksessä toimi **Luobbal Sámmol Sámmol Ánte** (Ante Aikio), Oulun yliopiston saamen kielen professori, joka tunnetaan paitsi saamelaiskielten asiantuntijana myös yhtenä uralilaisen etymologian ja äännehistorian parhaista tuntihoitoista. Tässä lyhyessä kirjoituksessa esittelen Kaheisen ansiokasta väitöskirjaa yleisellä tasolla, painottaen seikkoja, jotka *Alkukodin* lukijoiden näkökulmasta saattavat olla erityisen mielenkiintoisia.

Kaheisen väitöskirjaa voidaan pitää monellakin tapaa pioneerityönä. Ensinnäkin Siperiassa puhuttavat samojedikielet ovat uralilaisten kielten etymologian tutkimuksessa perinteisesti olleet hieman perifeerisessä asemassa, ja vaikka viime vuosikymmeninä samojedikielten sanaston ja äänneopin historiasta ovat ansiokkaasti kirjoittaneet muun muassa edellä mainittu Ante Aikio sekä **Juha Janhunen**, **Tapani Salminen** ja nyttemmin jo edesmennyt **Eugene Helimski**, ei kokonaisia kirjoja samojedilaisesta etymologiasta usein julkaista. Erityisen merkittävää on,

Väitöskirja:

ETYMOLOGIA EX SILENTIO:

NGANASANIN ÄÄNNEHISTORIA JA

KIELIKONTAKTIT

Kaisla Kaheinen

273 sivua

2023, Helsingin yliopisto

<http://hdl.handle.net/10138/567682>

että Kaheisen työssä keskiössä on nimenomaan nganasanin kieli: samojedikielten tutkimuksen eli samojedologian keskiössä ovat usein olleet nenetsikielet, erityisesti tundranenetsin kieli. Nganasanin etymologiaan keskittyviä töitä ei paljon ole.

Väitöskirja on erityisen ansiokas myös metodologiansa eli tutkimusmenetelmiensä puolesta, sillä siinä käsitellään laajasti etymologian, äännehistorian, kielikontaktien ja kielten sukulaisuussuhteisiin perustuvan luokittelun sekä substraattitutkimuksen metodologiaa. Tämä tekeekin väitöskirjasta hyvin kiinnostavan luku-kokemuksen myös minkä tahansa kielen etymologiasta kiinnostuneelle lukijalle.

Substraatti

Kirjassa luodaan yksityiskohtainen katsaus samojedikielten historiaan ja näiden kielten keskinäisiin suhteisiin. Siinä käsitellään substraatin käsitettä kielihistorian ja kielikontaktien tutkimuksessa. Termiä substraatti (latinan *substratum*, 'alakerros') on kielitieteessä käytetty kuvaamaan jollakin alueella aiemmin puhutusta kielestä myöhemmin tulleen kie-

SAMOJEDIKIELET: MITÄ JA MISSÄ?

Samojedikielet muodostavat oman kieliryhmänsä eli kielitieteessä usein käytetyn käsitteen mukaan oman haaransa uralilaisessa kielikunnassa, samoin kuin esimerkiksi itämerensuomalaiset kielet tai saamelaiskielet. Maantieteellisesti samojedikielet ovat kaukaisimpia suomen sukukieliä, joiden perinteinen puhuma-alue on Keski-Venäjän ja Siperian pohjoisrannikko (ks. kartta lehden keskiaukeamalla). Perinteisten käsitysten mukaan ne ovat myös kaukaisempaa sukua itämerensuomalaisille kielille kuin maantieteellisesti läntisemmät sukukielet, joita perinteisesti on sanottu suomalais-ugrilaisiksi kieliksi. Tämä näkemys on kuitenkin kyseenalaistettu viime vuosikymmeninä, eikä valtaosa uralilaisten kielten tutkijoista enää kannata tätä näkemystä.

leen jäänyttä kontaktivaikutusta, kuten lainasanoja, mutta myös muita vaikutuksia. Niitä ovat esimerkiksi tällaisen substraattikielen vaikutukset kielen lauseoppiin tai muuhun kielioppiin laajemmin. *Alkukodin* lukijoille tuttu esimerkki substraattista voi olla vaikkapa eteläisen Suomen kadonneista saamelaiskielistä suomen murteisiin lainatut sanat ja paikannimet. Sellaisia ovat esimerkiksi *kukas*-alkuiset järvennimet, joita voi verrata nykypohjoissaamen sanaan *guhkes*, joka tarkoittaa ’pitkä’. Tämännimiset järvet tapaavatkin olla muodoltaan pitkiä.

Substraatin käsitettä on kielitieteessä sovellettu hieman eri tavoin, ja eri tutkijat ovat painottaneet kielen eri osa-alueita substraattista puhuessaan. Kaheisen väitöskirjassa substraatin käsitettä pohditaan myös laajalti, ja kirjassa suhtaudutaan varsin kriittisesti siihen ajatukseen, että substraattikielistä saadut lainasanat eroaisivat tutkimuskohteina muista lainasanoista. Kaheisen ansiokkaat huomiot ja tulokset herättävät varmasti keskustelua muiden substraattien parissa työskentelevien sukukieltemme tutkijoiden eli uralistien mutta myös etymologien keskuudessa.

Nganasanin äännehistoriasta

Kolmannessa luvussa Kaheinen käy läpi nganasanin äännehistoria juurta jaksain. Samalla kommentoidaan myös samojedikielten yhteisen välikantakielen, kantasamojedin, rekonstruktion yksityiskohtia sekä muiden samojedikielten historiaa. Tämä yksityiskohtainen katsaus sisältää lukuisia uusia huomioita. Kaheinen esittää uudenlaisen näkemyksen nganasanin nykyisestä äännejärjestelmästä eli siitä, mitä vokaaleita ja konsonantteja kielessä on.

Yksityiskohtaisessa esityksessään nganasanin kielen äännehistoriaa (eli äänneiden muuttumista kantasamojedista nykynganasanin tullessa) Kaheinen perustelee muun muassa, että muutos **k* > *ś* etuvokaalien edellä ja muu-

tamat muut konsonanttimuutokset samanlaisessa äänneympäristössä ovat vanhempia kuin **ä*-vokaalin muuttuminen **e*:ksi ja tietyissä äänneympäristöissä **a*:ksi. Nganasanin äänne-
muutoksien tarkasta iästä on usein mahdollton esittää tarkkoja arvioita (sama koskee valtaosaa muiden sukukieltemme äännehistoriaa), mutta äänne-
muutosten keskinäistä esiintymisjärjestystä on usein mahdollista selvittää. Esimerkiksi edellä mainitussa esimerkissä **k* on muuttunut **ä*:n ja muiden etuvokaalien edellä **ś*:ksi, ja tämän muutoksen on täytynyt tapahtua, ennen kuin **ä* on muuttunut *a*:ksi, koska muuten olisi mahdotonta selittää, että myös **a*:n edellä tavataan *ś*:ää.

Kaheinen käsittelee myös **M. A. Castrénin** (1813-1852) 1800-luvulla tallentamien nganasanin sanojen ja nykyisen nganasanin äänneellisiä eroja ja ajoittaa tällä perusteella jotkin äänne-
muutokset varsin myöhäisiksi, vasta aikaisin-
taan 1800-luvulla tapahtuneiksi. Luvussa neljä hän soveltaa kolmannen luvun äännehistoriallisen tutkimuksen tuloksia samojedikielten taksonomian eli keskinäisen luokittelun tutkimukseen. Tämä on mielestäni uralistiikan ja samojedologian tutkimuksen näkökulmasta kenties kirjan kiinnostavin luku. Äännehistorian ohella myös sanaston ja kieliopin muiden osa-alueiden todistusaineistoa käsitellään ansiokkaasti. Kaheinen päättyy suhtautumaan melko kriittisesti aiemmissa tutkimuksissa joskus esitettyyn ajatukseen nganasanin hyvin varhaisesta eroamisesta muiden samojedikielten yhteydestä.

Uutta nganasanin sanastokerrostumista

Viidennettä lukua voidaan tietyllä tavalla pitää kirjan tärkeimpänä antina, koska siinä esitellään uusia tutkimustuloksia nganasanin sanastokerrostumien alalta. Vokaali- ja konsonanttihistorian tutkimuksen ja sen osoittamien äänneellisten epäsäännöllisyyksien valossa Kaheinen luokittelee nganasanin ja muiden samojedikielten

SAMOJEDIKIELTEN TILA

Kaikki samojedikielet ovat uhanalaisia: Parhaassa tilanteessa on tundranenetsi, jolla on muutamia kymmeniä tuhansia puhujia. Nganasanilla, tundraenetsillä ja pohjoissellkupilla puhujia on satoja, kun muut vielä elävät samojedikielet ovat sitäkin uhanalaisempia. Lisätietoa puhujamääristä saa Endangered Languages Project -sivuston tietokannasta: <https://endangeredlanguages.com/>.

MITKÄ KIELET OVAT SAMOJEDIKIELIÄ?

Samojedikieliä ovat nganasanin lisäksi tundraenetsi, metsäenetsi, tundranenetsi, metsänenetsi, pohjoisselkupi, keskiselkupi, eteläselkupi sekä sukupuuttoon kuolleet kamassi, matori ja juratsi. Perinteisesti esimerkiksi nenetsiä ja enetsiä on pidetty yhtenä kielenä, jonka murteita olisivat tundranenetsi ja vastaavasti tundraenetsi ja metsäenetsi, mutta keskeiset erot näiden perinteisesti murteina pidettyjen kielten välillä ovat niin suuria, että niitä on syytä pitää omina kielinä – samaan tapaan kuin nykyään vaikkapa pohjoissaamea ja inarinsaamea pidetään erillisinä kielinä eikä yhden saamen kielen murteina.

lainasanaston eri-ikäisiä esihistoriallisia lainasakankerrostumia.

Esimerkiksi nganasanin ja enetsin sekä nenetsin yhteisessä sanastossa esiintyvä vastaavuus nganasanin *a* ~ enetsin *a* ~ nenetsin *a* on Kaheisen tutkimuksen mukaan merkki näihin kieliin saadusta nuoresta lainasanasta, koska kantasamojedista perityssä sanastossa ei esiinny tällaista äännevastaavuutta (sanat eivät siis voi olla vastineita). Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi nganasanin *baruši* 'paholainen, paha henki' ja tundranetsin *barut'i* 'tyhmä, outo ihminen' sekä nganasanin *jaar* 'kieleke, ulkonema' ja tundranetsin *yar* 'reuna'.

Kuudennessa ja viimeisessä luvussa esitellään tiiviisti työn tulokset koskien samojedikielten taksonomiaa, nganasanin, enetsin ja nenetsin samankaltaisuutta, nganasanin sanastollista ja rakenteellista omaleimaisuutta sekä sanastokerrostumia koskien. Lisäksi työssä on neljä etymologista liitettä.

Merkittäviä tuloksia

Kaheisen väitöskirja tuo paljon uutta samojedologian, uralistiikan ja etymologian tutkimukseen. Hyvin merkittävä on tutkimustulos, että nganasaniin tuntemattomista kontaktikielistä saatua sanastoa on luultavasti vähemmän kuin on odotettu. Keskeiset metodologiset huomiot substraattisanaston määrittelyn ongelmista ovat tulevan tutkimuksen kannalta olennaisia. Kaheinen muun muassa suhtautuu nganasanin substraattisanaston valossa epäillen siihen argumenttiin, että substraattisanoja esiintyy usein tietyissä merkitysryhmissä. Samojedikielten yhteisestä ja yhteiseltä näyttävästä sanastosta Kaheinen esittää tarkkoja analyyseja. On merkittävää, että Kaheinen osoittaa aiemmassa tutkimuksessa oletetun ajatuksen kanta-samo-

Kuva: Shishaev Kirill CC BY 3.0 / Wikimedia Commons. Kuva vuodelta 2014.

SÄÄNNÖLLISET ÄÄNNEVASTAAVUUDET

Sukukielten yhteisestä kantakielestä perityssä sanastossa eri kielten äänteet vastaavat toisiaan säännöllisesti, koska kantakielen äänteet ovat eri kielissä muuttuneet tiettyjen sääntöjen mukaan. Näiden säännöllisten äännevastaavuuksien vertaaminen mahdollistaa kantakielten äännejärjestelmän rekonstruktion. Jos sukukielten jakamassa yhteissanastossa on sanoja, joissa äännevastaavuudet ovatkin epäsäännöllisiä, on syytä olettaa näiden sanojen olevan myöhempiä lainoja eikä vastineita.

REKONSTRUKTIO

Kielitieteessä rekonstruktio on ehdotus siitä, minkälainen kyseinen kieli oli ennen vanhaan, esimerkiksi tuhat tai viisituhatta vuotta sitten. Rekonstruktiot ovat tarpeen erityisesti tilanteissa, joissa kyseistä kieltä ei kirjoitettu tutkimuksen kohteena olevana ajanjaksona, eli ei ole olemassa riittävän vanhoja tekstejä (nauhoituksista puhumattakaan), joista saisi selville millainen kyseinen kieli silloin oli. Suomalais-ugrilaisen kielten kannalta se on yleinen tilanne. Rekonstruktioita tehdään historiallis-vertailevalla menetelmällä, jossa nimensä mukaisesti vertaillaan toisilleen sukua olevia kieliä keskenään, esimerkiksi vertailemalla niiden sanoja tai taivutuspäätteitä eri aikakausina.

jedin kontakteista toiseen Siperian kielikuntaan, tunguusiikieliin (Nämä kielet eivät ole uraalilaisia kieliä eli suomen sukulaisia. Tunguusiikieliin kuuluvat muun muassa evenki ja eveni), hyvin epätodennäköiseksi. Väitöskirja on huolellisesti kirjoitettu ja esitystavaltaan selkeä työ. Vaikka kyseessä on monimutkaisia historiallisen kielitieteen kysymyksiä käsittelevä, tieteelliselle yleisölle suunnattu esitys, voi kirjaa suositella myös sukukieltemme historiasta kiinnostuneille lukijoille, joilla on kielihistorian perus-

teet jotenkuten hallussa. Ainakin etymologian metodologiaa ja nganasanin historiaa yleisemmin esittelevät osuudet voivat olla suurelle yleisöllekin kiinnostavia. ■

Kirjoittaja on filosofian tohtori suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alalta ja työskentelee tällä hetkellä Helsingin yliopistossa akatemiatutkijana. Sukukansojen ystävien hallituksessa hän on ollut jäsenenä tai varajäsenenä vuosina 2011–2018 sekä 2021–2022.

Varkaus ei vienyt show'ta – se kompastui parrasvaloissa

Netflixin etusivulla keimaillut draamaelokuva on mielenkiintoisella tavalla huono, katselukokemus raivostuttava ja analysointi hervotonta.

TEKSTI: TURE LAITI

Rakas lukijani, arvosteluissa esiintyvät elokuvat ovat pääsääntöisesti siedettäviä, keskinkertaisia ja teknisesti täysin toimivia eli päteviä. Arvostelujen kirjoittamisesta tulee arvostelijalle erityisen jännittävää ja mielekästä vasta, kun aiheena on elokuva, joka hohtaa ja sokaisee omalla erinomaisuudellaan, kuten esimerkiksi uudet *Dyyini*-elokuvat.

Vaihtoehtoisesti arvostelujen kirjoittaminen on erityisen mielekästä, kun vastaan tulee elokuva, jota vaivaavat ilmiselvät tuotantotekniset, juonelliset tai näyttelijöiden heikkoudet. Lue: huonoa elokuvaa on aina mielenkiintoista analysoida. *Varkaus* (2024) (ruots. *Stöld*) on malliesimerkki elokuvasta, joka kärsii kaikista edellä mainituista ongelmista.

Varkaus on ohjaaja **Elle Márjá Eiran** ensimmäinen kokopitkä elokuva, joka kertoo Ruotsin puolen Saamenmaata tapahtuvista saamelaisvastaisista viharikoksista ja saamelaisista, jotka joutuvat niiden uhreiksi. Päähenkilö, poronhoitajasaa-malainen Elsa Stuurba (**Elin Oskal**) näkee lapsena, kuinka meänkielinen Robert (**Martin Wallström**) tappaa tämän perheen poroja ja leikkaa niiltä korvamerkit, jotta niistä ei voi saada korvausta. Traumatisoitunut Elsa ei uskalla kertoa viranomaisille näkemästään, sillä arvelee, ettei poliisi usko häntä. Robert ja paikallispoliisi ovat ystäviä ja tälläkalainen ruotsalaisyhteisö suhtautuu jo valmiiksi nihkeästi saamelaisiin, erityisesti poronhoitajiin. Aikuistuneen Elsan elämä pyörii porojen hoitamisen, omien toiveiden selvittämisessä ja Robertin rikosten ja rasismien kestämissä ympärillä.

Noiden edellisten lauseiden kirjoittaminen oli odottamattomalla tavalla vaikeaa. Pelkään pahoin, että antamalla arvostelun yhteydessä selkeän ja lyhyen juoniselostuksen luon lukijalle virheellisen käsityksen elokuvan laadusta. Elokuvan juonta ja tarinankerrontaa ei ollut helppoa seurata, päivästoin. *Varkaus* tuo katsojien iloksi lähes kunnioitusta herättävän määrän käsikir-

Elokuva:

STÖLD (suom. *Varkaus*)

2024, Netflix

107 min

Ohjaus: Elle Márjá Eira

Käsikirjoitus: Peter Birro

Tuottaja: Khalil Al Harbiti

Vastaava tuottaja: Ann-Helén Laestadius

Rooleissa: Elin Kristina Oskal, Martin Wallström,

Lars-Ånte Wasara, Juho Kuusamo, Ida Labba

Persson, Pávva Pittja, Dakota Trancher

Williams, Inghilda Tapio, Magnus Kuhmunen,

Simon Issát Marainen, Niilä Omma, Anne Låjlå

Westerfjell Kalstad, Risten-Alida Siri Skum

ELOKUVA-
ARVOSTELU

joituksellisia, kuvauksellisia, valo-, väri- ja äänitekniisiä, leikkauskeskisiä virheitä, jotka tekevät elokuvasta jaarittelevan, vaikealukuisen, epäta- saisesti rytmitetyn ja paikoin todella kiusallisen katselukokemuksen. Elokuvan epäonnistumiset kävelevät käsi kädessä toistensa kanssa, ja tällai- sen käsirsyn selvittäminen vaatisi palstatilaa, jota minulla ei ole käytössäni.

Cinema-narratiivinen dissonanssi

Varkauden katselukokemus oli siinä määrin sur- realistinen, että intuitiivisesti tiesin millaista tarinaa elokuva yritti kertoa, mutta elokuva tun- tui olevan riidoissa itsensä kanssa. Elokuvan juo- nen ja itse valkokankaalla tapahtuvien asioiden välistä ristiriitaa kutsutaan *cinema-narratiivi- seksi dissonanssiksi*. Tällainen ristiriita tapahtuu, kun käsikirjoitus, tarina ja sen aiheet eivät välity kuvaustyön, leikkauksen, näyttelijöiden suori- tusten, ohjauksen tai musiikin kautta.

Varkaus perustuu samannimiseen **Ann-Helén Laestadiuksen** kirjoittamaan kirjaan *Stöld* (2021). **Peter Birro** on elokuvan käsikirjoitusta tehdes- sään ollut pääosin uskollinen lähdeaineistoa

kohtaan, mutta elokuvan itsensä kannalta olisi ollut edullista leikata huomattava määrä sivujuonista pois, sillä elokuva ei tuo sivujuonia päätökseen. Sivujuonet vain tiputetaan ja elokuva jatkuu.

Kuten aiemmin mainitsin, katselukokemuksista piinaa elokuvan tekninen keskeneräisyys. Kuvaustyön laatu vaihtelee paitsi kohtauksesta kohtaukseen, myös kuvasta kuvaan. (Kuvalla tarkoitetaan yhdestä kuvakulmasta tehtyä ottoa, jotka yhdessä muodostavat elokuvan kohtaukset.) Laadukasta luontokuvaa saattaa välittömästi seurata heiluva, epätasainen käsin kuvattu lähikuva, jota ei ole valotettu oikein. Kuvaustyössä ei ole myöskään otettu huomioon, miten kuvat sulautuvat toisiinsa lopullisessa versiossa tai miten yhdestä kohtauksesta siirrytään toiseen. Elokuvaa katsoessa käy varsin nopeasti myös ilmi, mitkä kohtaukset olivat huolellisesti suunniteltu. Ne toimivat tyhjiössä jopa upeasti. Valitettavasti ne ovat harvassa ja niiden väliin on tungettu paljon ainesta, jolle ei ole sallittu lainkaan samaa arvoa. Toisin sanoen kuvaustyöstä ja leikkauksesta jää todella paljon varaa parantaa.

Show, don't tell

Tarinankerronnan perussääntöihin kuuluu niin sanottu Show don't tell -käytäntö. Jos haluat kertoa päähenkilön olevan surullinen, näytä hänet itkemässä. Älä missään olosuhteissa pistä päähenkilöä sanomaan "Olen surullinen". Varkaus on valitettava esimerkki elokuvasta, jonka tekijät, paikoin laadukkaasta kuvamateriaalista, kelloisesta pohjamateriaalista, omistautuneista näyttelijöistä ja Netflixin rahoista huolimatta, eivät osaa kertoa vakuuttavasti tarinoita.

Elsalle tapahtuu elokuvassa paljon, mutta päähenkilönä hän on statisti. Elsa ei kertaakaan itsenäisesti tee päätöstä, joka veisi hänen hahmonsa juonta päätökseen. Hahmona hän ainoastaan reagoi ympärillä tapahtuviin asioihin. Tällainen hahmon juonikaaren puuttuminen kielii epäonnistuneesta käsikirjoituksesta. Elokuvaa kertoo ennen kaikkea nuoresta naisesta suurten ja vaikeiden päätösten keskellä. Tällaiselle tarinalle on keskeistä, että päähenkilö oppii tarinan myötä ymmärtämään *mitä päätösten tekeminen oikeasti merkitsee*. Päähenkilö muuttuu sivustaseuraajasta oman elämänsä ja tarinan sankariksi, kun tämä oppii tekemään ratkaisevia päätöksiä itse.

Näin ei kuitenkaan elokuvassa käy.

Elokuvassa ei kertaakaan - ei yhtä ainoaa kertaa - käytetä sanatonta tarinankerrontaa: jok'ikinen hahmo sanoo ääneen kaiken mitä aikoo, ajattelee, tuntee tai tahtoo. Käsikirjoittaja

Peter Birron ja ohjaaja Elle Márjá Eiran päätös turvautua todella selostavaan vuoropuheluun vaikuttaa kielteisesti näyttelijätyön laatuun. Kun katsojalle ei anneta tulkinnanvapautta tai näyttelijöille liikkumisvaraa hahmon suorittamisessa, on lopputuloksena yksiulotteinen hahmo joka tuntuu kiertävän kehää. Elin Oskari tekee päähenkilö Elsassa roolisuorituksen, joka olisi kaivannut selkeämpää ohjausta ja huomattavasti parempia vuorosanoja.

Ken kuuseen kurkottaa...

Tässä olisi sopivaa sanoa muutama sana elokuvan arvosta katsomatta sen tekniseen laatuun. Saamelaisvastaiset viharikokset ovat kiistatta vähän puhuttu aihe, ja pakkohan niiden käsittelemisen on oltava hyvä juttu, että näistä kerrottava elokuva on viimein saatu. Eikö niin? Niin... Ruotsin puolella Saamenmaata tapahtuvat viharikokset, joissa järjestelmällisesti tapetaan poroja ja uhkaillaan poronhoitajia ovat järjestelmällisen rasismien tuloksia. Elokuvaa ei onnistu tavoitteessaan kuvata tätä järjestelmällistä rasismia. Hyvänä esimerkkinä toimisi poliisivoimien institutionaalinen väliinpitämättömyys poronhoitajiin kohdistuvia viharikoksia kohtaan. Varkaus-elokuvassa poliisi kuitenkin osoittautuu lopujen lopuksi luotettavaksi ja antagonistiksi ei ole ruotsalainen rasistinen yhteiskunta, vaan yksi yksittäinen järjestävästään rasistinen meänkielinen mies. Elokuvaa halventaa ja yksinkertaistaa todellista tilannetta.

Elle Márjá Eira on selkeästi halunnut tehdä draamaelokuvan sen kaikkine nimikkokohdauksineen. Elokuvan, jossa on trauma, väkivaltaa, itsemurha, seksikohtaus ja katartinen loppu - elokuvan, joka käsittelee isoja aiheita isolla A-kirjaimella. Kaikkia elokuvan rakenteellisia epäonnistumisia alleviivaa vilpiton halu tehdä laadukas draamaelokuva ja liiallinen kunianhimo. Työryhmällä ei ole ollut selkeää käsitystä oman osaamisensa rajoista. Kiistatta Varkaus on arvokasta työkokemusta kaikille sitä tehneille. Elokuvaa on varmasti myös arvokas aloitus niille, jotka eivät edellä mainituista viharikoksista mitään tienneet. Mutta yhteiskunnallisella arvolla ei voida korjata elokuvan huonoa laatua. ■

Kirjoittaja on taidehistorian opiskelija ja Ylen vakiossaamelainen saamelaisasioihin liittyvissä mielenosoituskuvissa. Hän pitää karaokesta, kauhuelokuvista, kauheista elokuvista sekä kauheista kauhuelokuvista ja on Suomen Saamelaisnuorten hallituksen jäsen.

Muinaista ja modernia liiviä runouden muodossa

KIRJA-
ARVOSTELU

TEKSTI: JÄNIS MEDNIS (JÕN MEDN)

Olli Heikkosen kääntämä runokokoelma on ensimmäinen liivistä suomennettu teos. Liiviläisen nykyrunouden antologia *Kerran olin taivaan suolajärvi* koostuu sekä liiviläisen historian ja kirjallisuuden tietopaketista että kolmen tunnetuimman liiviläisen runoilijan **Baiba Dambergin** (synt. 1957), **Valts Ernštreitin** (synt. 1974) ja Salatsin liiviä käyttävän **Ķempi Kārlin** (synt. 1963) runoista.

Jos haluaa tutustua hyvin liivin kieleen ja historiaan, kannattaa lukea tämä teos. Teoksen runot on kirjoitettu sillä liivin kielimuodolla, jota puhuttiin Kuurinmaalla ja josta liivin kirjakieli ja siten nykyinen puhekieli on muodostettu. Lisäksi teoksessa on runoja vanhalla Salatsin liivillä. Teoksen avulla voi sukeltaa syvälle liivin kielen ja liiviläisen kulttuurin mereen. Ei ainoastaan kaunis muinainen liivin kieli, mutta myös liiviläisten koko julma kohtalo tuodaan esille teoksen taustoittavissa osissa, joissa kerrotaan ja selitetään millainen liivin kielen ja liiviläisen identiteetin ja kirjallisuuden asema on ollut ja millainen se on nykyään.

Teoksessa vieretysten esillä oleva ainutlaatuinen käännöspari suomi-liivi näyttää, kuinka lähellä sukulaiskielemme ovat toisiaan. Tämän teoksen avulla voi selvästi nähdä, että suomen ja liivin kielillä on sama alkuperä. Kielet ovat lähempänä toisiaan kuin voisi edes kuvitella.

Kolme erilaista tyyliä ja tunnelmaa

Jokaisella teoksen kolmesta runoilijasta on oma tyylinsä ja tematiikkansa. Taiteilijan ja liiviläisen runoilijan Baiba Dambergin runoissa on

*laz vež lăkkō sizzōl, laz kuostāntōg,
kistāntōg kistōmōt tūlda.*

*Sadā, vim, sadā id āigast,
alā sadā set amā igā.*

ihmeellisen kaunis visualisuus ja fantasiamaailma, jossa tärkeimpiä rooleja näyttelee liiviläinen symbolismi, luonto ja liiviläisyys. Hänen runonsa ovat kuin hienoja maalauksia, mutta sanoilla maalattuja.

Valt Ernštreitin runoihin sisältyy tärkeitä liiviläisiä symboleita, liiviläisyyttä ilmentäviä aiheita ja usein surullista tunnelmaa. Ķempi Kārl, joka on nykyisin Salatsin liivin ainoa runoilija ja asian tuntija, kirjoittaa abstraktia ja melko filosofista runoutta. Hän käyttää sekä vanhoja suomalais-ugrilaisia että nykyaikaisia sanoja ja aiheita, jotka ovat ajallemme tyypillisiä.

Liiviläinen tutkija **Renāte Blumberga** on tehnyt 17 runon raakakäännökset liivistä suomeen. Runoilija Olli Heikkonen vastaa runojen lopullisesta suomenkielisestä asusta. Runot ovat ihailtavalla ja toimivalla tavalla mahdollisimman lähellä alkuperäistekstiä. Joskus tekstit eroavat toisistaan, koska suomenkielinen vastine ei sisällä samaa merkitystä. Esimerkiksi runossa *Amā paṛimstiz tāsā um sōvvō / Parasta täällä on kesäisin* on säe *ku riekūd āt vāldiž* (s. 26/27), joka on suomennettu 'kun tiet ovat kuivat'. Sanan *vāldiž* suora käännös on 'avoin', mikä kenties johtuu siitä, että tiellä pääsee kulkemaan, kun se ei ole veden peitossa. Lukija ei kuitenkaan ehkä ymmärtäisi tätä.

Valt Ernštreit myös kääntää ja muokkaa vanhoja liiviläiskansanlauluja uusiksi rakentamalla rytmisen kokonaisuuden, jossa kansanlaulusäkeistöt ja Ernštreitin omat säkeistöt vuorottelevat ja muodostavat ikään kuin vuoropuhelun (s. 30/31):

*anna veden läikkyä, anna sen parantaa
ja sammuttaa tämä sammumaton tuli.*

*Sada sade, sada vuosi,
älä koko elämää.*

Todella kaunis ja visuaalinen on Baiban Dambergin runo *Pigtagātagā Aikud / Melkein haikuja*. Siinä oleva sana *ērgīld* tarkoittaa kahta asiaa: sekä urkuja että revontulia. Liiviläisestä näiden kahden eri merkityksen olemassa olo on erittäin mielenkiintoista. Sanaleikki synnyttää mielessä jotakin taiteellista. Myös Dambergin runo *Kōrd voļ minā touvōs sūoljōraks / Kerran olin taivaan suolajärvi* on tästä hyvä esimerkki. Kauniissa ja visuaalisissa runoissa käytetään kiinnostavalla tavalla liiviläisyyden symboleita, kuten kampelaa (s. 50/51):

*Kerran olin taivaan suolajärvi
silloin sinä kutsuit minua nimelläni
ja minä sadoin maahan
kaikkien silakoiden ja kampeloiden kanssa*

Ķempi Kārl puolestaan kertoo runossaan *Jua Miel Āp* modernista liiviläisestä sovelluksesta eli *āpistā* kuvitteellisessa Salatsin liivin maailmassa (s. 92/93):

*ma ūtlub ūldies
vāda om līb mobīls
jua miel āp bez maksamīzt*

*las ilm olg umar
nei mā abku mār
bet ab amērik apple
set līb sinni umar*

*Pikemmittä puheitta
lataa liiviläiseen puhelimeesi
ilmainen hyvän mielen appi*

*olkoon maailma omena
niin maa kuin merikin
muttei mikään Amerikan apple
vaan sininen Liivin omena*

Ķempi Kārl -taiteilijanimen takana on Tarton yliopiston professori **Karl Pajusalu**. Pajusalu tunnetaan kokonaan kadonneen Salatsin liivin kielimuodon elvyttäjänä.

Liiviläisenä minusta oli todella kiinnostavaa lukea tekstiä Salatsin liivin kielellä, sillä saatoinkin tuntea ja ikään kuin koskea eksoottista kieltä, jonka Ķempi Kārl on herättänyt eloon 200 vuoden jälkeen.

Kerran olin taivaan suolajärvi on tärkeä teos, joka onnistuu tavoittamaan liiviläisyyden ytimen. Suosittelen liiviläisten runoja paitsi kaikille suomalais-ugrilaisista kielistä ja kulttuureista kiinnostuneille, mutta erityisesti niille, jotka haluavat luoda jotakin uudenlaista, sillä muinainen liivi on vahva innoituksen lähde. Tiedän sen kokemuksesta. ■

Kirjoittaja on kieli- ja kulttuurialan monitoimija, joka valokuvaa mielellään ja puhuu perheensä kanssa liiviä.

Runoantologia:
KERRAN OLIN TAIVAAN SUOLAJÄRVI –
LIIVILÄISEN NYKYRUNOUDEN ANTOLOGIA
Suomenromantiikka Renāte Blumberga ja Olli Heikkonen
112 sivua
2023, Aviador Kustannus
2. painos

Kieli, joka ei koskaan kuollut

TEKSTI: RUSKA HAAVISTO

KIRJA-
ARVOSTELU

Tnarinsaameksi on viimeksi julkaistu novellikokoelma 20 vuotta sitten, kun *Kyelisieidi maccâm já eres novelleh* ‘Kalaseidan paluu ja muita novelleja’ julkaistiin vuonna 2005. Jouluukuussa 2023 julkaistu *Kielâ, mii ij kuáassin jáámmám* (toim. **Fabrizio Brecciaroli**) sisältää kertomuksia hyvinkin erilaisilta elämänilueilta. Tragedioita riittää, kuin myös sydäntä kourivia, imelää rakkauden kanssa hapuilujakin.

Kirjassa kirjoittajiaakin on useita: Fabrizio Brecciaroli, **Heli Huovinen**, **Jukka Mettovaara**, **Márjá-Liisá Olthuis**, **Annika Pasanen**, **Jasmina Schreck**, **Sáárá Seipiharju**, **Henna Tervaniemi** ja **Esa Väisänen**. Kirjoittajat ovat kaikki taustoiltaan vähän erilaisia: osa kielentutki-

joita ja ammatikseen kielen kanssa työskenteleviä, osa opettajia, ja osa kielestä kiinnostuneita. Joukossa on sekä äidinkielsiä, että kielen aikuisena oppineita kirjoittajia. Kaikkia heitä yhdistää rakkaus inarinsaamen kieleen.

Kirjaa lukiessa virkistää erityisesti toisistaan poikkeavat kirjallisuuden lajit ja tekstien aiheet. Tieteiskirjallisuuden lisäksi kirjassa on rakkaustarinoita, matkakertomuksia, hauskoja sattumusten sarjoja sekä ajatuksia herättäviä, todellisuuteen nojaavia utopioita. Muutamat kirjan novelleista muistuttavat kovasti Anarâškielâ servin eli inarinsaamen kielen seuran jäsenlehdessä *Anarâš*-lehden tyyppillistä sisältöä, kuten esimerkiksi Márjá-Liisá Olthuisin *Čuárvih* ‘Sarvet’ ja Jasmina Schreckin *Mainâseh Ungârist* ‘Tarinoita Unkarista’. Lehdessä on usein matkakertomuksia ja ihmisten tavallisesta arjesta kirjoitettuja juttuja, joten sellaisten ystävä varmasti viihtyy kirjan keskivaiheen novellien parissa.

Novellikokoelman nimi *Kielâ, mii ij kuáassin jáámmám* ‘Kieli, joka ei koskaan kuollut’ on oikein osuva nimi kokoelmalle. Kirjan nimi on viittaus inarinsaamen elvytykseen ja sen eteen nähtyyn työhön. Viimeisinä vuosina inarinsaamenkielistä kirjallisuutta on pyritty toimittamaan erityisesti nuorille. Kirja laajentaa omalla tavallaan inarinsaamen kirjallisuustarjontaa, ja teoksesta löytyy varmasti jokaiselle jotain mielekästä luettavaa. Tekstien moninaisuudesta johtuen kirja voisi hyvinkin olla kunnianosoitus kielenelvytykselle, ikään kuin näyttäen, miten hyvin jo lähes sammunut kieli voi elpyä ja vahvistua, kun sen eteen tehdään töitä.

Kirjan nimikkonovelli on osoitettu Venäjän vähemmistökielille, ja se sijoittuu Siperiaan kuvitteelliseen Čaračoron kylään Sahan tasavaltaan, jossa puhutaan čaračin kieltä. Nuorin puhuja on 74-vuotias, ja kuvitteellisella kielellä puhujia on yhteensä vain 23. Novelli kuvaa kuoleville kielille yleisen surullisen tilanteen. Kieli ei siirry vanhemmilta lapsille, sille ei ole

Novellikokoelma:

KIELÂ, MII IJ KUÁSSIN JÁÁMMÁM

Toimittaja: FABRIZIO BRECCIAROLI

209 sivua

2023, Anarâškielâ servi

käyttömahdollisuuksia kodin ulkopuolella, eivätkä kielenpuhujat itsekään juuri näe kielellään mitään arvoa.

Tutkijat kuitenkin kiinnostuvat čaračin kielestä, ja lopulta yliopistolta tulee kylään joukko nuoria, jotka tahtovat oppia čaračin kielen. Kielen elvytys alkaa kielimestaritoiminnalla, jolloin vanhat äidinkielliset puhujat viettävät aikaa nuorten kanssa kielikylvettäen heitä vain čaračia puhuen. Onnistuneen hankkeen jälkeen kieli saa kirjallisen asun ja ensimmäiset äidin-kielliset lapset vuosikymmeniin.

Novellin tarina muistuttaa inarinsaamen kielenelvytystä monin tavoin, sillä kielimestaritoiminta on ollut hyvin tärkeä ja olennainen osa usean Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa kieltä opiskelleen opintoja. Kielikylvetyks on myös tärkeä osa inarinsaamen kielenelvytystyötä, ja sen tunnetuin esimerkki onkin inarinsaamenkielliset päiväkodit eli kielipesät.

Oma suosikkini kokoelmassa on Jasmina Schreckin *Päikki, mii ij innig lamaš* 'Paikka, jota ei enää ollut'. Se kertoo monesta eri näkökulmasta, millainen vaikutus luonnon tuhoamisella on paitsi ihmisiin, myös eläimiin. Erityi-

sesti pidän novellissa nimenomaan eläinäkölkulmista. Eläinten hämmennys oman kodin katoamisesta tai sen tuhoamisesta koskettaa, sillä viattomat luontokappaleet eivät pysty puolustamaan itseään.

Näin inarinsaamea kaksi vuotta opiskelleena, kielitiedetaustaisena polyglottina, kirjan tekstit ovat paikoittain sanastollisesti haastavia. Se ei liene mikään yllätys itsessään. Eihän arjessa kovin usein tarvitse tarkkoja sanoja kuvaamaan avaruusteknologiaan liittyviä asioita, elleivät ne satu koskemaan omaa työuraa. Kirja on kieltä vieraana kielenä oppineellekin mukava tilaisuus kartuttaa omaa sanavarastoaan. Kielellinen ilmaisu kuitenkin vaihtelee kovasti myös eri kirjoittajien välillä ja tietysti myös aiheen mukaan. Kokoelmassa on niin lyhyitä kuin pitkiäkin tarinoita, joten sieltä voi valita oman mieltymyksen mukaan luettavaa. Kaikin puolin suosittelen lämpimästi kirjaa kenelle tahansa, joka inarinsaamea taitaa. ■

Kirjoittaja on kieliteknologiasta kiinnostunut fennougri, joka viihtyy hyvien tarinoiden parissa.

ILMASTOITKU

16.5.2025 klo 12

Mielenilmaus

Eduskuntatalo

Tule

laulamaan

Ilmastoitkua.

Metsien

kulttuuriperinnön

puolesta.

Taiga – vähemmistökielisiä sarjakuvia Venäjän viranomaisien katveessa

“Minun mielestä itkuvirsiä kielen kuolemasta on jo kuultu tarpeeksi... Halusin piirtää jotain nykyaikaan liittyvää ja käytännöllistä! Täytyy katsoa kielen ja kulttuurin tulevaisuuteen!”

TEKSTI: FELIX MÄKELÄ

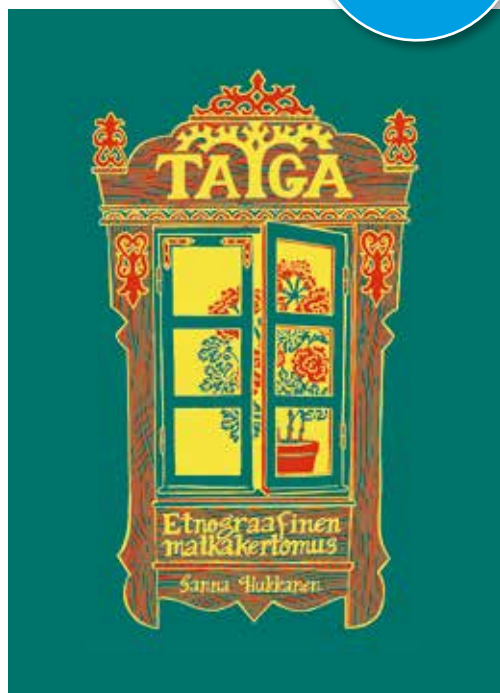
KIRJA-
ARVOSTELU

Sarjakuvataiteilija **Sanna Hukkasen** sarjakuva-albumi *Taiga: Etnograafinen matkakertomus* (2023, Täysikäsi Oy, Zum Teufel ja Umpihanki) on kokoelma matkapäiväkirjapiirroksia Venäjälle tehdyistä matkoista vuosina 2015–2018 ja 2023. Hukkanen matkusti yhdessä kääntäjä **Anna Voronkovan** kanssa suomalais-ugrilaisille alueille pitämään sarjakuvatyöpajoja.

Näitä työpajoissa piirrettyjä, neliruutuisia sarjakuvia on jo julkaistu antologiassa *FUgrics – Sarjakuvia suomalais-ugrilaisesta maailmasta* (2020, Rosebudin ja Umpihanki-sarja). Teokset ovat myös kierrelleet eri näyttelyissä, ja niitä voi lukea käännöksineen verkkosivuilla www.finnougriccomics.com. *FUgrics*-nimi tulee englanninkielisestä ilmaisusta ”Finno-Ugric comics” eli ’suomalais-ugrilaisia sarjakuvia’. Niitä on tehty melkein yksinomaan suomalais-ugrilaisilla kielillä, piirustustaitoihin ja kielitaidon tasoon katsomatta.

Dokumentoitua ruohonjuuritason aktivismia

Taiga on elokuvamaailmasta tuttu dokumentaarinen teos, jossa ollaan ikään kuin kulissien takana eli seurataan taiteilijoiden työtä, tunnelmia ja itse työn ohella tapahtuvaa sähläystä, seikkailuja ja kohtaamisia. Teoksessa ei ole

Sarjakuva-albumi:

TAIGA: ETNOGRAAFINEN
MATKAKERTOMUS

Sanna Hukkanen

276 sivua

2023, Täysikäsi Oy, Zum Teufel ja Umpihanki

käsitelty kaikkia työpajoihin liittyviä reissuja, eikä kerronta ole tyhjentävää. Kirja on pikeminkin vajaan 300 sivun kokonaisuus hetkiä, historiallista kontekstualisointia ja mietteitä.

Teos on ilahduttava, varsinkin, jos on tutustunut *FUgrics*-sarjakuviin jo aikaisemmin. *FUgrics*-antologian sarjakuvastriippien muuten melko kasvottomiksi jäävät tekijät tulevat *Taigan* myötä hieman tutuiksi. Ennen kaikkea on todella mielenkiintoista päästä lukemaan itse työpajoista: miten niitä pidettiin, minkälaista porukkaa niihin tuli ja millaisissa tunnelmissa niissä oltiin?

Hukkasen visuaalinen tyyli on tuttua aiemmista teoksista, kuten *Metsänpeitto* (2018, Arktinen Banaani). Värien, erilaisten kuvioiden ja symbolien käyttö ohjaa tunnelmaa tai mielentilaa erinomaisesti, kuten **Josif Stalinin** vaien nostattamat kauhun ja epätoivon tunnelmat. Erityisesti äkkiä iskevän suomalais-ugrilaisen yhteyden tunteen kuvaaminen on onnistunut. Kohtaamisten luomasta tunnelmasta viestii hienosti myös mytologisten hahmojen ujutaminen yksityiskohtiin, kuten erään kuppilan viereiseen pöytään.

Sarjakuvamuotoinen matkapäiväkirja on myös ihasuttavan rehellinen. Välillä yhteisen kielen puute turhauttaa, kun Voronkova joutuu Petroskoin työpajaa lukuun ottamatta tulkkaamaan kaiken, eivätkä kaikki työpajat onnistu parhaalla mahdollisella tavalla. Sivuja käytetään myös epäeettisen massaturismin aiheuttamien ongelmien havainnollistamiseen. Yksityiskohdat, kuten että maanteitä ja jääteitä pitkin matkatessa pitää pysähtyä puskapissalla, tai yksinäisten mummojen luona käyminen, tekevät *Taigasta* eheältä tuntuvalta kokonaisuuden.

Viranomaisten katveessa

Kiehtovinta teoksessa oli, että viranomaiset eivät olleet käytännössä yhtään kiinnostuneita sarjakuvatyöpajoista, vaikka ne ovat kovan luokan kieliaktivismia. *Taigassa* kerrotaan, ettei Venäjällä sanomalehdissä ole sarjakuvastriipejä – sarjakuvia pidetään länsimaisena hömpänä. Sen sijaan monet muut ruohonjuuritasoisetkin hankkeet voivat saattaa tekijät heti vaikeuksiin. Kuten saamelainen **Valentina** Luujärvellä Kuolan niemimaalla kertoo:

“Niin. Saamme toki tanssia ja esiintyä eksoottisissa puvuissa sydämiemme kyllyy-

destä... mutta omakielinen radioasema on jo liian kaa!”

Sarjakuva on yllättävän armollinen kirjallisuuden ja itseilmaisun muoto, nimittäin sillä voi kertoa paljon jo muutamalla sanalla ja viivalla. Muistan jo *FUgrics*-antologian herättäneen minussa toivoa ja ihmetystä siitä, miten ihan marginaalisellakin kielitaidolla voi luoda kirjallisuutta ja ihan jopa tikku-ukkoja piirtämällä. *Taiga* sinetöi ja iskosti sarjakuvan kieliaktivisimuotona syvälle takaraivooni.

Hukkanen pohtii myös työnsä merkitystä isossa kaavassa. Onko tämä hänelle vain hauskaa seikkailua, josta ei ole kenellekään mitään hyötyä? Miten joku sarjakuvastriippi voi millään keventää uhanalaisten kielten ahdinkoa? Teoksen näkökulmasta itsekritiittinen pohdinta täydentää kerrontaa ja tuo siihen syvyyttä, ja oikeassa maailmassa se on välttämätöntä laadun ja eettisen toiminnan varmistamiseksi.

Käsien heiluttelulta tuntuva sarjakuvatyöpaja on voinut tuoda aivan uuden itseilmaisun muodon esimerkiksi nuorille, mutta myös ikäihmisille(!) mieluisan tavan käyttää omaa kieltä todella pienillä resursseilla. Kaiken lisäksi se ei herätä (ainakaan 2010-luvun lopulla) viranomaisten huomiota. Se voi siis olla elintärkeä lisä kielten ja kulttuurien ylläpitämisen ja elvyttämisen kannalta – sarjakuvatyöpaja otettiin käyttöön ainakin yhdellä nuortenleirillä. Vastausta lopullisesta hyödyistä ei välttämättä koskaan saa. ■

Kirjoittaja on saamelaiskielten väitöskirjatutkija, joka vapaa-ajallaan joko lukee tai lukee, ellei hän istu jonkun lukupiirin tapaamisessa osallistujana tai vetäjänä.

Valkoinen, valoisa, siivekäs, mahtava, hyvä herra minun jumalani

TEKSTI: NIKOLAI ANISIMOV

KIRJA-
ARVOSTELU

Uuonna 2023 udmurtin kielellä ilmestyneen yleistajuisen *Камсьӧр удмуртъёслэн куриськонъёссы*, suomeksi 'Kamanta-kaisten udmurttien rukoukset' -teoksen laatijat ovat historiatieteiden tohtori, etnografi **Ranus Sadikov** ja filosofian tohtori, visuaalisen antropologian edustaja **Eva Toulouze**. Nämä tutkijat ovat jo useiden vuosien ajan tutkineet kaman-takaisten udmurttien kulttuuria ja uskomuksia, mistä heille on kertynyt runsaasti kokemusta. Tänä päivänä he ovat udmurttien animististen uskomusten tutkimuksen alalla tunnus-tettuja auktoriteetteja. Kyseessä on sama teos, jonka kenttätyöstä ja tutkimisesta Toulouze kirjoitti viime *Alkukodissa* (nro 16). Artikkelin yhteydessä on myös yksi suomennettu rukous.

Kirja käsittelee Kama-joen takaisten udmurttien perinteisiä rukouksia, anomuksia ja loitusuja. Ne kiinnostavat suuresti perinteisten uskontojen tutkijoita, koska kyseiset udmurtit ovat säilyttäneet luonnonuskontoonsa liittyvät rituaalinsa tähän päivään saakka. Julkaisu on ensimmäinen kunnollinen kuvaus näistä rukouksista eli *kuris'koneista*. Voidaan sanoa, että tämän kirjan ilmestyminen oli erittäin historiallinen tapahtuma udmurteille ja koko suomalais-ugrilaiselle maailmalle.

Udmurttien perinteiset rukoukset ovat jumalille osoitettuja pyyntöjä erilaisten päämäärien saavuttamiseksi. Näitä rukouksia tarkoitettava udmurtinkielinen sana *kuris'kon* on johdos sanasta *kuron* 'pyyntö'. Sen synonyymi on *vös'kyl*, mikä on yhdyssana, joka on muodostettu sanoista *vös* 'rukous, uhraus' ja *kyl* 'sana'. Näiden sanojen lisäksi on olemassa vielä turkkilaiskielistä peräisin olevan lainasana *dz'albaris'kon*, joka pohjautuu anelemista tarkoittavaan verbiin.

Teos on jäsennelty johdonmukaisesti ja selke-

Tietokirja:
КАМСЬӦР УДМУРТЪЁСЛЭН
КУРИСЬКОНЪЁСЫ
Ranus Sadikov & Eva Toulouze
192 sivua
2023, R. G. Kuzejevin etnologian
tutkimuksen instituutti

ästi. Siinä on myös otettu huomioon udmurtin murteiden eri piirteet. Teos on tyyliltään hyvää asiaproosaa, ja siinä on vältetty vaikean tieteellisen erikoissanaston käyttöä. Eli kirja sopii tiedeyhteisön lisäksi laajalle lukijakunnalle. Tietääkseni kirja oli alun perin tarkoitettu ennen kaikkea uhripapeille itselleen, jotta he voisivat käyttää kirjan tekstejä omien uhriensa toimituksessa. Kirja onkin hyvin ajankohtainen nyt, kun kamantakaisten udmurttien perinteisiä rukouksia elvytetään ahkerasti. Se kiinnostaa varmasti suuresti myös animististen uskontojen harrastajia, koska kirjan rukousten tekstit heijastavat uskomuksia ja mytologiaa, joka muodostaa kansan maailmankatsomuksen pohjan.

On syytä mainita, että vastaavia erillisteoksia jonkun tietyn udmurttien kansanryhmän rukouksista ei tätä ennen ole ilmestynyt. Yksi udmurttien eri alueiden rukoustekstejä sisältävä teos on ilmestynyt: vuonna 2010 **Vladimir Vladykin** ja **Semjon Vinogradov** julkaisivat teoksen *Удмурт оскон* 'Udmurttien usko', jossa kuvataan udmurttien muinaisuskon yleiset piirteet yhtenä järjestelmänä. Teoksessa ovat erityisen huomionarvoisia juuri rukousteokset: pyynnöt ja kiitollisuudenosoitukset jumalille sekä niin sanotut vuoropuhelut kuolleiden esivanhempien kanssa. Tekstejä tutkitaan siltä kannalta, miten ne kuvastavat udmurttien perinteisiä käsityksiä ihanteellisesta elämästä. Teoksen laatijat olivat keränneet eri julkaisuissa aikaisemmin ilmestyneitä rukouksia eri alueiden udmurteilta. Kirja *Kamantakaisten udmurttien rukoukset* sen sijaan havainnollistaa tietyn alueen yhtenäistä uskomusperinnettä. Kamantakaisilla udmurteilla on omanlaisensa rukousmenojen järjestelmä. Siihen kuuluu kylien omia menoja, alueellisia menoja ja jopa niin sanotusti koko maailman rukousjuhla, joka kokoaa yhteen kaikki kamantakaiset udmurtit - ja nykyisin jopa muiden alueen udmurtteja. Kirja kuvaa myös rukoustekestien kehitystä ensimmäisistä niistä tehdyistä muistiinpanoista alkaen aina nykyaikaisiin rukouksiin asti.

Sukellus elävään perinteeseen

Kirjan ensimmäinen osa on teoreettinen johdatus aiheeseen ja sen tutkimushistoriaan. Ensimmäinen katkelma kamantakaisten udmurttien kuris'koneista, rukous auringon jumalattarelle *Shundy mumylle* on peräisin vuodelta 1770 **Nikolai Rytshkovin** muistiinmerkitsemänä erään

akateemisen tutkimusretken aikana. Tämä retki suuntautui udmurttilaisiin kyliin Bystryj Tanypjoen laaksossa, joka kuului Ufan provinssin Orenburgin lääniin. Yksi näistä kylistä on Biksja, nykyisen Bashkortostanin tasavallan Burajevin piirikunnassa. Udmurttilainen rukousteksti on kirjattu muistiin auringon jumalattaren kunniaksi järjestettyjen menojen yhteydessä. Näihin menoihin kuului rukous vehnäleivän ja ohra-puuron kanssa. Ne järjestettiin ”pyhän Pääsisäisen” aikaan.

Kamantakaisten udmurttien rukoukset -teoksen laatijat mainitsevat lähteinä myös aikakauslehdet, sanomalehdet, informantit ja Internetin. He ruotivat niin sanottujen pyyntörukousten ja loitsurukousten käytännön eroja. Hyvin kiintoisia ovat huomiot muutoksista rukousten sanastossa ja esittämistavoissa neuvostoaikoina, Neuvostoliiton jälkeen ja nykyisin. Tällaisia muutoksia ovat tekstien muokkaaminen yhteiskunnan ja valtion muutosten mukaan ja se, pidetäänkö oleellisempana tekstiä vai suullista esitystä. Esimerkiksi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa pyydettiin Inmarilta ja Kyltshinilta hyvää satoa, jotta siitä riittäisi perheen ruokkimiseen ja verojen maksamiseen Suurelle tsaarille, mutta neuvostoajan rukouksissa pyydetään runsasta satoa, josta riittäisi niin kolhoosin varastoihin kuin valtionosuuden luovuttamiseksi.

Nykyajan ilmiönä huomataan runomuotoiset tekstit, joilla on joku tietty laatija. Mielenkiintoinen on myös tekijöiden huomio, että nykyiset uhripapit saattavat muokata luovasti muinaisia rukoustekstejä ja soveltaa niitä omiin tulkintoihinsa nykytodellisuudesta. Silti he pyrkivät säilyttämään rukousten perinteiset kanoniset muodot. Esimerkiksi Bashkortostanin Burajevin piirikunnan uhripappi **Anatoli Galihanov** pyytää rukouksissaan seuraavasti: ”Levitköön maailmalla udmurttien kansan hyvä maine”, ”Anna meille viisautta elää naapurikansojen kanssa rauhassa ja sovussa”, ”Kunpa meidän alueilamme ei koskaan olisi maakiistoja eikä sotia”. Hänen rukouksissaan pyydetään myös terveyttä ja menestystä tuleville sukupolville: ”Anna lapsillemme terveyttä, onnea ja menestystä. Suojele heitä pahoilta ihmisiltä, vääriä teiltä, huumeriippuvuudelta ja alkoholismilta.”

Kirjan toinen osa pohtii udmurttien perinteistä maailmankuvaa. Siinä esitetään lyhyesti erilaiset juhlat ja menot, joissa kuris'koneja on käytetty ja joissa niitä edelleen käytetään.

Eva Toulouze ja arvosteltu kirja, Pariisi vuonna 2024. Kuva: Marija Vjatshina.

Ranus Sadikov juuri painosta tulleiden kirjojen kanssa, Ufa, vuonna 2023. Kuva: Igor Kutshumov.

On kiintoisaa, että tämä teksti ei ole kirjoitettu udmurtin kirjakiielellä, vaan kamantakaisten udmurttien murteella. Ranus Sadikov kertoo, että tärkein siksäläisten udmurttien uhrujuhla on nykyisin *Elen' vös'* niin kuin joskus muinoinkin. Elen vös' elvytettiin vuonna 2008, ja se yhdistää kaikkia kamantakaisia udmurtteja. Yhteenve-tona Sadikov tähdentää, että kyse on kamanta-kaisten udmurttien elävästä perinteestä, niiden udmurttien, jotka pysyvät edelleen niin sano-tusti tosiudmurtteina.

Kamantakaiset udmurtit käyttävät ilmai-sua ”tosiudmurtit” ennen kaikkea viitatessaan muinaisten animististen uskomusten ja meno-jen säilyttäjiin. Mutta jos katsoo asiaa päällisin puolin, huomaa siksäläisillä udmurteilla olevan käytössään suuri määrä turkkilaisperäisiä lai-noja sekä turkkilaista vaikutusta myös kansal-lispuvuissa, laulukulttuurissa, tavoissa, mytolo-giassa ja jopa itse uskomusjärjestelmässä. Luul-tavasti kamantakaisten udmurttien vahva oma kansallinen itsetunto johtuu toisaalta heidän asuinalueensa erillisyydestä muihin udmurt-teihin nähden sekä tarpeesta jatkuvasti puolus-taa omia kansallisia, kielellisiä ja uskonnollisia oikeuksia alueella, jossa he ovat olleet vuosisa-tojen ajan turkkilaisten kansojen ympäröiminä. Kamantakaiset udmurtit ilmaisevat asian itse näin: ”Jotta voisi olla udmurtti Bashkortosta-nissa, on pakko taistella.”

Teoksen kolmas osa sisältää itse rukous-tekstit. Jokaisella tekstillä on otsikko, ja teks-tin lopussa on viittaus ensilähteeseen. Rukous-ten kielessä on säilytetty alueen murrepiirteet. Käsitteet, alueelliset lainasanat ja vanhentuneet sanat on selitetty alaviitteissä. Muutaman teks-tin lopussa on selityksiä rukouksen sisällöstä. Tekijöiden keräämien rukousten määrä on vai-kuttava: kuris'koneja sopii käyttää niin vuotuis-juhlien, perhejuhlien kuin tilapäisten menojen aikana sekä kamantakaisten udmurttien kai-kissa merkittävissä elämän tapahtumissa.

Omasta mielestäni eräs lyhyt rukous, joka pidetään keväällä udmurttien rukouskodassa *kualassa*, esittää kaikista selkeimmin ja lakoni-simmin udmurttien koko maailmankuvan ja kansanluonteen. Tässä muutaman lauseen käsittävässä tekstissä luetellaan kaikki ne arvot, jotka edustavat maatalousyhteiskunnassa elä-vän udmurtin ihanteellista maailmaa: maata-louden menestys, lasten terveys ja menestys, karjan terveys, hyvät sääät, rauhallisuus, rauhan-tahtoisuus ja ystävällisyys.

Viimeisenä teoksessa on lisäosaksi nimetty osuus. Ensiksi siinä on tunnetun udmurttilaisen uhripapin Anatoli Galihanovin rukouksia. Sitten seuraa muistajaisrukouksia, joita esitetään sekä hautajaisissa että ennen lähtöä pitkälle mat-kalle. Tämän jälkeen on udmurttilaisen uhri-papin **Salim Shakirovin** artikkeli rukousten toi-mittamisen säännöistä, käyttäytymisnormeista sekä lyhyt kuvaus paikallisista rukousmeno-ista. Lopuksi on kaksi kuvausta rukousmeno-ista ilmiönä.

Kirjan kuvat arkistoista, tutkimusretkiltä ja rukousten käsikirjoituksista elävöittävät mer-kittävällä tavalla aihetta. Niillä on suuri histo-riallinen arvo. Niistä näkee muun muassa sen, miltä uhrimenot tai itse uhripapit näyttivät ennen ja miltä ne näyttävät nyt. Julkaisu ansait-see kunniamaininnan. Kirjan tekijöillä on pal-jon kokemusta aihepiiristä, mikä näkyy teok-sessa kaikkialla. Erikseen on mainittava äärim-mäisen huolellinen ja tarkka työ lähteiden käy-tössä. Teos tulee olemaan epäilemättä yksi tär-keimmistä perusteoksista kaikille, jotka tutkivat udmurttien henkistä kulttuuria. Lisäksi on huo-mattavaa, että teos on udmurtiksi, mikä antaa kamantakaisille udmurteille - ja miksei muille-kin udmurteille - mahdollisuuden vaalia perin-teisiä kuris'koneja. Minulle syntyperäisenä luki-jana oli erityisen jännittävää syventyä kamanta-kaisten udmurttien sakraalimaailmaan, heidän käsityksiinsä jumalista ja esi-isistä sekä muut-tuvasta maailmasta. Teoksen kautta voi entistä paremmin ymmärtää heidän maailmankatso-mustaan. ■

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja
Viron kirjallisuusmuseon vanhempi tutkija.

Arvostelusta on aikaisemmin julkaistu tieteellinen versio sekä venäjäksi että Eva Toulouzen ranskaksi kääntämänä. Venäjänkielisen voit lukea tieteellisessä julkaisussa *Ежегодник финно-угорских исследований* / Yearbook of Finno-Ugric Studies nro 2/2024 <https://journals.udsu.ru/finno-ugric/article/view/8862>. Ranskankielisen tekstin voit lukea tieteellisessä *Études Finno-Ougriennes* -julkaisussa nro 56/2024 <https://doi.org/10.4000/12y62>. Arvostelu on toimitettu uudelleen Alkukotia varten.

Artikkelin suomensi Esa-Jussi Salminen.

TULE VIETTÄMÄÄN KANSSAMME KUOLLEIDEN KIELTEN MUISTOPÄIVÄÄ 20. SYYSKUUTA!

Kuolleiden kielten muistopäivän kulkue Jyväskylässä Uno Cygnaeuksen patsaalla vuonna 2024. Kuva: Jaana Kellberg.

KUOLLEIDEN KIELTEN MUISTOPÄIVÄ on Suomessa ja Virossa 20. syyskuuta vietettävä muistopäivä. Se on saanut alkunsa KLAVDIJA PLOTNIKOVAN kuolinpäivästä, sillä hän oli viimeinen henkilö, joka puhui äidinkielenään kamassia, joka oli muun muassa suomen ja viron sukukieli.

Helsingissä kynttiläkulkueemme lähtee liikkeelle Uuden ylioppilastalon edestä ja etenee M. A. Castrénin patsaalle.

Jyväskylässä kynttiläkulkueemme lähtee liikkeelle yliopiston päärakennuksen edestä ja etenee Uno Cygnaeuksen patsaalle.

Pyrimme järjestämään kulkueita myös muissa kaupungeissa. Tilaisuus on kaikille avoin, mutta yhdistyksemme jäsenenä saat lisää tietoja kulkueiden aikatauluista ja voit myös itse järjestää kulkueen jollain toisella paikkakunnalla!

Tervetuloa kirjoittamaan seuraavaan Alkukotiin, numeroon 18!

ALKUKODIN seuraavan numeron teemana on urheilun ja liikunta, sisältäen myös ulkoilun, kansantanssit ja leikit. Aihetta voi käsitellä esimerkiksi perinnelajien, kuten kyykän, kansallisten lajien, kuten pesäpallon, nykyisten suosittujen lajien, kuten jääkiekon tai vaikkapa arjen näkökulmasta. Juttusi voi käsitellä myös jotain muuta teemaa.

Kutsumme teitä kirjoittamaan lehteen erilaisia juttuja, kuten haastatteluja, reportaaseja ja popularisoitua tiedettä. Julkaisemme mielellämme arvosteluita, myös teeman ulkopuolelta. Aiheet voivat olla päivän polttavimpia, nostoja muinaisuudesta tai jotain siltä väliltä. Mikäli työskentelet tieteen alalla, kannustamme kirjoittamaan omasta tutkimuksestasi, vaikkei se liittyisi numeron teemaan.

Voit kirjoittaa muullakin kielellä kuin suomeksi. Suomalais-ugrilaisilla vähemmistökielillä kirjoitetut artikkelit saavat rinnakkaisversion suomeksi tai esimerkiksi karjalan, meänkielen ja kveenin tapauksessa pienen sanalistan lukijan tueksi. Muussa tapauksessa

julkaisemme jutustasi suomenkielisen käännöksen. Otathan yhteyttä, mikäli kielistä on kysyttävää.

Otamme heti vastaan artikkeleita, ja niiden palautuksen määräaika on 31. heinäkuuta 2025. Hyväksytyjen juttujen oikoluettut versiot tulee korjata viimeistään joulukuuhun mennessä. Lehteä toimitetaan vapaaehtoisvoimin, joten pahoittelemme jo etukäteen ajoittain hitaahkoa viestintää.

Tavoitteena on julkaista numero 18 kevättalvella 2026.

Kaikki kirjoittajat saavat tekijänpalkkion ja mahdollisuuksien mukaan pienen symbolisen rahallisen korvauksen sekä kutsun mahdolliseen lehden julkaisutilaisuuteen.

Lähetä juttusi meille osoitteeseen sukukansojenystavatry@gmail.com.

Pidätämme oikeuden olla julkaisematta juttuja, jolloin kirjoituspalkkiotakaan ei makseta, ellei juttua julkaista sellaisenaan tai muokattuna myöhemmin.

Kevätterveisin
ALKUKOTI-LEHDEN TOIMITUSKUNTA

SUKUKANSOJEN YSTÄVÄT RY:N TUOTTEET

KANGASMERKKI,
jossa suomalais-ugrilaisten
kansojen yhteinen lippu,
myös tarrakiinnityksellä:
5 € (jäsenille 4 €)

**SUOMALAIS-UGRILAINEN
PÖYTÄLIPPU 28 €**
(jäsenille 24 €)

**VOIT MYÖS TEHDÄ VUODEN 2026 SUKUKANSAKALENTERIN
ENNAKKOTILAUKSEN JO NYT.
TULEVAKSI HINNAKSI ARVIOIDAAN NOIN 15 EUROA.**

Osta Alkukodin numeroita

Alkukodin numero 17: 12 €, sisältäen jäsenyyden (irtonumero 14 €)

Alkukodin numero 16: 9 € (jäsenille 7 €)

Alkukodin vanhat numerot 3, 8, 12-13, 15: 7 € (jäsenille 5 €)

Alkukodin muut jäljellä olevat numerot: 3 € (jäsenille 2 €)

Tutustu muihin tuotteisiimme osoitteessa

<http://www.sukukansojenystavat.fi>

Tee tilauksesi lähettämällä meille sähköpostia osoitteeseen

sukukansojenystavatry@gmail.com.

Postikulut lisätään vanhojen irtonumeroiden ja sukukansalippujen tilausten hintaan.

SUOMALAIS-UGRILAINEN SEURA FINNO-UGRIAN SOCIETY

on Suomen vanhimpia ja suurimpia tieteellisiä seuroja. Olemme perustamisesta (1883) lähtien edistäneet uralilaisten ja altailaisten kielten sekä niitä puhuvien kansojen kulttuurien, kansatieteen, kansanrunouden ja esihistorian tutkimusta.

Seuran toiminta painottuu sen toimialan aineistojen ja tutkimusten julkaisemiseen. Julkaisemme useaa sarjaa: **Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja** = Journal de la Société Finno-Ougrienne, **Finnisch-Ugrische Forschungen**, **Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia** = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, **Lexica Societatis Fenno-Ugricae**, **Kansatieteellisiä julkaisuja** = Travaux ethnographiques de la Société Finno-Ougrienne, **Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten** = Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen, **Uralica Helsingiensia**, **Manuscripta Castreniana**.

Julkaisutoiminnan lisäksi järjestämme vuosittain yhdeksän kokousta, joissa kuullaan toimialaamme liittyviä **TIETEELLISIÄ ESITELMIÄ**. Kokoukset ovat syyskuusta toukokuuhun aina kuun kolmantena perjantaina. Poikkeuksena on joulukuun kokous, joka pidetään aina 2.12. Esitelmiä voi seurata joko tulemalla Tieteiden taloon (Kirkkokatu 6, Helsinki) tai etänä (lisätietoa: toimisto@sgr.fi). Kokoukset alkavat klo 18.15. Ne ovat ilmaisia ja avoimia kaikille. Tervetuloa!

Jaamme myös vuosittain **APURAHOJA** ja väitöskirjapalkintoja.

Seuraan kuuluu tätä nykyä noin 1000 jäsentä – myös uudet ovat lämpimästi tervetulleita. Kertamaksuna maksettava jäsenmaksu oikeuttaa ainaiseen jäsenyyteen, ja sen suuruus on opiskelijoille 25 euroa, muille 50 euroa. Jäseneksi liittymisestä on ohjeet täällä: www.sgr.fi/fi/jasenlomake.

Kirjojamme myy kirjakauppa **TIEDEKIRJA** (www.tiedekirja.fi; Snellmaninkatu 13, Helsinki), ja jäsenemme saavat niistä 50 % alennusta.

Lisätietoa Seurasta saat

www.sgr.fi

KGB CELLS MUSEUM

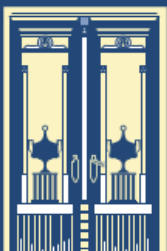
KGB KONGIDE MUUSEUM

Virossa, Tarton kaupungin ns. Harmaassa talossa, osoitteessa Riia 15b, sijaitsee KGB-sellimuseo, jossa toimi 1940–1950-luvuilla NKVD eli Neuvostoliiton sisäministeriö sekä KGB eli Neuvostoliiton turvallisuuspoliisi. Rakennuksen kellariosassa sijaitsi tuolloin poliittisin syin pidätettyjen tutkintavankila.

Entisiin vankiselleihin pystytetty näyttely esittelee toista maailmansotaa, Viron toisen maailmansodan jälkeistä vapaustaistelua, kommunismihallinnon rikoksia sekä tutkintavankilan elinoloja. Osa rakennuksen selleistä sekä eristyssellit ja käytävät on entisoitu alkuperäiseen asuunsa.

KGB-sellimuseo on avoinna TI-LA kello 11–17.

TAMPERE MAJA

Tampere-maja on Tampereen kaupungin kulttuuri- ja yhteistyökeskus Tartossa. Talo tarjoaa monipuolisia kulttuuri- ja yhteistyömahdollisuuksia eri yhteisöille. Vuonna 1737 valmistuneessa kauniissa puutalossa Tarton keskustassa toimii 24-paikkainen majatalo.

Osoite: Jaani 4 Tartto, Viro

Puh. +372 56453822

sähköposti: maja@tamperemaja.ee

kotisivu: www.tamperemaja.ee